

Ayastefanos Antlaşması

Doksanüç Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) sonunda imzalanan barış antlaşması.

Sultan İkinci Abdülhamid Han'ın karşı olmasına rağmen Midhat Paşa, Damad Mahmud Paşa ve Redif Paşa gibi devlet adamlarının sebep olduğu Osmanlı-Rus Harbi, Türklerin umumi olarak yenilmesiyle neticelendi. Ruslar, batıdan Yeşilköy'e, doğudan Erzurum'a kadar geldiler. Osmanlı Devleti, mütareke istedi. Rus orduları başkomutanı Nikolay, barış esaslarının mütarekeyle birlikte görüşülmesi şartıyla bu isteği kabul etti. 3 Mart 1878'de Osmanlı tarihinde benzeri görülmemeyen, aleyhimize ağır ve feci şartlar getiren Ayastefanos Antlaşması imzalandı.

Yirmi dokuz maddelik antlaşmaya göre, batıda büyük bir Bulgaristan Prensiği kurulacak; Makedonya, Batı Trakya, Kırklareli, bir Rus kuklası olarak düşünülen bu otonom prensliğe verilecekti. Kars, Ardahan, Batum Rusya'ya verilip, Karadağ ve Sırbistan'ın istiklalleri kabul edilecekti. Ayrıca Osmanlı Devleti, Rusya'ya 245 milyon Osmanlı altını harp tazminatı verecekti. Antlaşmaya göre, Rumeli'nde kesin kayıplar, 237.298 km² toprak ve yaklaşık 8 milyon nüfus idi. İmtiyaz verilmiş Bulgaristan, Doğu Rumeli, Artvin, Tunus gibi yerler bu rakamların dışındaydı. Bunlar da ilave edilince devletin kaybı korkunçtu.

Ayastefanos Antlaşması ile, Rusların bölgede tamamen hakim bir konuma gelmeleri, Batılı devletleri telaşlandırdı. Zira Rusların, Bulgaristan yolu ile sıcak denizlere inmeleri, İngilizlerin Hindistan siyasetine ve Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakına set çekmiş olacaktı. İkinci Abdülhamid Hanın şahsi diplomasisi, bu tepkileri çok iyi değerlendirdi. Kıbrıs'ın idaresini İngiltere'ye bırakmakla, Berlin'de yeniden bir antlaşma zemini elde etmeye muvaffak oldu. Ayastefanos'un feci şartlarını hafifleten bu antlaşma ile Türkiye'nin Balkanlardaki hayatı, bir müddet uzadı (Bkz. Berlin Antlaşması).

Aynalıkavak Antlaşması (Tenkihnamesi)

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında, 21 Mart 1779'da imzalanan antlaşma.

21 Temmuz 1774'de imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya, Kırım'ın bağımsızlığını kabul etmişti.

Avrupa ülkelerinin Kuzey Amerika'daki savaşlarla ilgilenmesi, Çariçe II. Katerina'ya Kırım'ı işgal etme fırsatı vermiş, bunun üzerine Kırım Han'ı IV. Devlet Giray, Osmanlılara sığınmıştı. Yerine Rus yanlısı Şahin Giray'ın geçmesiyle Tatarlar ayaklandı. Ayaklanmayı destekleyen Osmanlılar, Selim Giray ve taraftarlarını Kırım'a gönderdiler. Rusların ayaklanmayı bastırması üzerine Osmanlılar, Rusya'nın, Kırım'dan çekilmesini istedi. Böylece, İngiltere ve Fransa'nın arabuluculuğu ile Osmanlı ve Rus delegelerinin bir araya gelmesiyle, İstanbul'daki Aynalıkavak Kasrı'nda yeni bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmaya göre; Osmanlı Devleti, Şahin Giray'ın hanlığını tanıyacak, fakat, sonraki hanların seçimi için, padişahın halife olarak onayı alınacaktı. Akdeniz ve Karadeniz'de, Fransızlarla İngilizlere tanınan ticari haklar Rusya'ya da tanınacak, Kırım'daki Rus kuvvetleri geri çekilecekti. Bu antlaşma ile Kırım'ın bağımsızlığı yeniden onaylanmış oldu.

Baltalimanı Antlaşması

Osmanlı Devleti'nin, 1838'de, İngiltere ile Baltalimanı'nda imzaladığı ticaret

antlaşması.

Avrupa'da sanayi inkılabının neticesi olarak daha fazla ham maddeye ihtiyaç duyulmaya başlandı. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti de 1826'dan itibaren, ham maddesini dışarıya çıkararak, esnafın işsiz kalmasını önlemek maksadıyla bir nevi himaye sistemi olan yed-i vahid (tekel) usulünü uygulamaya koymuştu. Sistemin, ayrıca, yeni kurulmuş olan Asakir-i Mansure-i Muhammediyye ordusuna kaynak bulmak ve üreticinin mahsulünü ucuza satarak aldanmasını önlemek gibi gayeleri de bulunuyordu. Yed-i vahid uygulaması özellikle İngiliz tüccarlarını son derece rahatsız ediyordu. Nitekim, İngiliz sefiri Ponsenby, yed-i vahid usulü ile ticaret serbestisine konmuş engellere şiddetle çatmakta; Türkiye'de mahsul yetiştirenler, bunların fiyatlarını tespit etmekte yegâne hakim olan imtiyazlı kimselere satmak mecburiyetinde kaldıkça, Türk sanayiinin geriliğe mahkûm kalacağını iddia etmekteydi. Kısaca yed-i vahid usulü, İngiltere'nin Osmanlı Devletini gönlünce sömürmesini engellemekteydi.

Bu sebeple İngilizler, Osmanlı ticaretinde kendilerine ters düşen hükümlerin kaldırılması için 1833'ten itibaren ünlü hariciye nazırları Palmerston aracılığıyla uğraşmaya başladılar. 1836'daki müzakerelerde Osmanlı heyetine başkanlık eden gümrük emini Tahir Efendi, eski düzenden mümkün olduğunca az taviz vermeye çalışmış ve İngiliz isteklerine boyun eğmemişti. Bu durumda İngiliz diplomasisi, Osmanlı bürokrasisinin zayıf ve bunalımlı bir devresini kollamaya başladı. Nitekim bu fırsat, iki yönlü bir şekilde, İngilizlerin karşısına çıktı. 1837'de Londra büyük elçiliğinden hariciye nazırlığına getirilen Mustafa Reşid Paşa, İngilizlere yakın bir müzakereciydi. Londra büyükelçiliğindeyken mason locasına kayıtlı olan Reşid Paşa, Osmanlı Devletini, iktisadi bakımdan çökertecek bir antlaşmaya yanaşmakta hiç tereddüt göstermedi. Bu sırada Mehmed Ali Paşa, Mısır'da Osmanlı Devleti için büyük bir tehlike arz ediyordu. Reşid Paşa, Mısır meselesinde İngilizlerin yardımlarını temin bahanesiyle, Baltalimanı'ndaki yalısında dört gün süren ve çok gizli tutulan pazarlıklar sonucunda, 16 Ağustos 1838'de Osmanlı-İngiliz ticaret antlaşmasını imzaladı. Antlaşma, 8 Ekim 1838'de Kraliçe Victoria, bir ay sonra da Sultan Mahmud tarafından tasdik olundu. Esas ve zeyl olmak üzere iki kısım halinde tanzim edilen antlaşmanın birinci kısmı, iç ticarete ait maddeleri; zeyli meydana getiren ikinci kısım ise İngiltere'den ithal edilecek mallarla, transit eşyaların gümrüklendirilme şekillerini ihtiva ediyordu.

Antlaşmanın zeyl kısmının ikinci maddesine göre, zirai mahsullerle sair eşya üzerine konan yed-i vahid yani tekel usulü, tamamen kaldırılıyordu. Bu maddeyle emperyalizmin önündeki engeller kaldırılarak, iktisadi sistemimiz felce uğramış oluyordu. Ayrıca, iç ticaretin, Osmanlı vatandaşlarına münhasır kalması da kaldırılıp, istisnasız bir şekilde İngiliz tüccarlarına veriliyordu.

Antlaşmanın diğer önemli hükümlerine gelince, dördüncü madde ile, Britanya tebaası, Osmanlı memleketleri mahsulü olan bütün maddeleri, istisnasız olarak ihraç etme iznine sahip olacaklardı. Altıncı madde ile transit resmi kaldırılmaktaydı. Yedinci madde ile, İngiliz gemileriyle gelen İngiliz emtiası için, bir defa gümrüğü ödendikten sonra, ithalatçı veya alıcı tarafından nereye götürülürse götürülsün bir daha gümrük ödenmeyecekti. Antlaşmanın bu hükümleri ile, Osmanlı hazinesi, önemli bir gelir kaynağından mahrum kaldı. Önceden yabancı bir emtia bir eyaletten diğer bir eyalete geçerken, ilave gümrük ödemek zorunda bulunduğundan, fiyatı artarak rekabet gücünü kaybediyordu. Şimdi ise, Osmanlı tüccarı, bir yerden bir yere bir malı götürüp satarken yüzde 12 vergi verirken, İngiliz tüccarları, ortakları ve adamları, yüzde beş vergi ödeyecekti. Böylece, İngiliz tüccarları, Osmanlı tüccarına karşı korunmuş oluyordu. Bilahare transit resminin devam etmesine karar verilmiş ise de, buna

karşılık ithalat resimlerinde, yüzde ikiye varan bir indirimde daha gidildi. Bu arada antlaşma hükümlerinin Mısır, Afrika eyaletleri dahil bütün Osmanlı ülkelerinde ve her sınıf halk tarafından tatbik ve riayet olunacağına dikkat çekildikten sonra, isteyen bütün dost devletlere de istisnasız olarak antlaşmanın teşmil edileceği taahhüt olunuyordu. Nitekim, 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar, Osmanlı dış ticaretinde birinci sırayı alan Fransa, menfaatlerine hanel geleceğini bilerek bu antlaşma hükümlerine şiddetle karşı çıktığı halde, çok geçmeden 25 Kasım 1838'de yukarıdaki maddeye istinaden aynı hükümleri ihtiva eden bir antlaşma imzaladı. Bunu, Avrupa'nın diğer devletleri takip etmekte gecikmediler. 31 Ocak 1840'ta İsveç ve Norveç, 2 Mart 1840'ta İspanya, 14 Mart 1840'ta Hollanda, 30 Nisan 1840'ta Belçika, 1 Mayıs 1841'de Danimarka ve 20 Mart 1843'te Portekiz ile antlaşmalar imzalandı. Mustafa Reşid Paşanın faaliyetleri sonucu, 1838'de önce İngiltere ve sonraki yıllarda diğer Avrupa devletleriyle imzalanan bu ticari antlaşmalar, esnafı ve tüccarlarımızı uşaklığa, devletimizi de borç bataklığına düşürmekten öte bir işe yaramamıştır. Nitekim, antlaşmanın imzalanmasından sonra Avusturya başbakanı; "İşte Osmanlı şimdi bitti!" derken, Osmanlı'ya büyük bir darbenin vurulduğunu daha işin başında söylemekten kendini alamamıştır. Aradan yirmi yıl geçtikten sonra, 1858'de antlaşmanın tesirlerini anlatan İngiliz Edward Michelson ise; "Yabancı ülkelerde büyük ünü olan Türk sanayiinin birçok kolları, şimdi tamamen yok olmuştur. Bunlar arasında pamuk sanayii başta gelir ki, bunlar tamamıyla İngiliz sanayii tarafından sağlanmaktadır. Şam'ın çelik bıçakları, Kıbrıs'ın şekeri, İznik'in çinisi, Teselya'nın iplik boya sanayii hep yok olmuştur. Bütün bu sanayi kollarının, bugün, Türk topraklarında artık izi bile kalmamıştır" derken, Türk sanayiinin düştüğü acı durumu dile getirmiştir. Bu ticaret antlaşmaları, devlet hazinesini, önemli masrafları karşılayamaz hale getirdi ve Avrupa'dan borç alma yolu açıldı. Böylece, dışa bağımlılık devri başlamış oldu. Gerçekten de Sultan Abdülaziz, 1861'de tahta çıkarken, 1838 ticari antlaşmalarının bir neticesi olarak, dış ticaretin yanında iç ticaret de yabancıların eline geçmiş, büyük çapta mali ve iktisadi çöküntü içerisinde bulunan bir devletle karşılaşmış idi.

Belgrad Antlaşması

1739'da Osmanlı Devleti'nin Avusturya ve Rusya ile yaptığı iki ayrı barış antlaşması. Rusların, 1736'da Orkapı'yı teslim alarak Kırım'ı talan etmeleri ve Bahçesaray'ı yakmaları üzerine Osmanlı Devleti harekete geçti. Ancak, Osmanlı Devletinin, Rusya cephesinde kazandığı başarılar üzerine, Avusturya da üç koldan Osmanlı topraklarına girdi. Böylece iki cephede çarpışmak zorunda kalan Osmanlı kuvvetleri, bir müddet bocaladılar ise de kısa sürede toparlandılar. Bilhassa, Yeğen Mehmed Paşa, Abdipaşazade Ali Paşa, İvaz Mehmed Paşa ve Hafız Ahmed Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri, Avusturya ve Rus kuvvetlerini arka arkaya bozguna uğrattılar. Niş, Özi ve Kılburun kaleleri ele geçirildi. Belgrad kuşatıldı. Bunun üzerine, Fransa'nın arabuluculuğuyla, Osmanlı Devleti ile Belgrad Barış Antlaşmasını imzalayan Avusturya ittifaktan çekildi.

23 maddeden oluşan Belgrad Antlaşmasına göre; 1718'de Avusturya eline geçen Belgrad, Bosna, Sırbistan ve Eflak'ın bir bölümü Osmanlı Devletine geri verildi. Tuna ve Sava ırmakları iki devlet arasında hudut sayıldı. Antlaşmanın diğer maddeleri, Avusturyalıların inşa ettiği bazı askeri tesislerin yıkılması ile, esirler ve elçi teatilerini ihtiva etmekteydi. Antlaşma 27 senelik olmak kaydı ile imza edildi (18 Eylül 1739). Avusturya ile barış yaptıktan sonra, Osmanlı kuvvetlerinin bütün güçleriyle üzerine geleceğini düşünen Rusya da uyuşmayı uygun gördü. Yine Fransa elçisi, Ruslara

vekâleten sulh talep etti. Yapılan görüşmeler sonunda, Rusya ile de 15 maddelik bir ahidname imza edildi (18 Eylül 1739). Antlaşmaya göre Ruslar, Azak dışında işgal ettiği toprakların tamamını Osmanlı Devletine terk ediyordu. Azak Kalesi ise yıkılarak arazisi tarafsız bir hale getiriliyordu.

Osmanlı Devleti, Karlofça ve Pasarofça'da imzalamış olduğu muahedelerin zararlarını, bu antlaşma ile telafi etti. Ayrıca devrin iki büyük devletine karşı koyabileceğini de göstermiş oldu.

Berlin Konferansı ve Antlaşması

Osmanlı Devleti ile Almanya, Avusturya, Macaristan, Fransa ve Rusya arasında Berlin'de yapılan antlaşma. Halkımızın 93 Harbi dediği 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından, Osmanlı İmparatorluğu'nun yenik çıkması neticesinde, Ruslarla 3 Mart 1878'de, şartları çok ağır Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştı.

Türkiye'nin Balkanlardaki rolünü pek zayıf bir vaziyete düşüren ve Rusları Balkanların efendisi durumuna yükselten bu antlaşma, büyük devletlerin gözünü korkuttu.

Ayastefanos Muahedesinin, Rusya, İngiltere ve Avusturya arasında tadil edilmesi (değiştirilmesi) hususunda, o sırada İngiltere, sonra dünyanın ikinci devleti durumuna yükselen Almanya'nın yardımı ile bir konferansın toplanması mümkün olmuştu.

Sultan İkinci Abdülhamid Han, İngiltere'yi Rusya'nın aleyhine mahirane bir şekilde kıskırtmıştı. İngiltere, zayıf bir Türkiye'nin karşısında, Rusya'nın, Orta Doğudaki İngiliz menfaatlerini tehdit edeceğine, ılık sulara inip kendisiyle rekabete başlayacağına inanmıştı. Daha önce, geçici ve şartlı olarak Kıbrıs'ın idaresini İngiltere'ye bırakan Babıali, Rusya'yı yola getirmek için, birinci derecede bu devlete güveniyordu. Tabii, Türkiye, savaştan mağlup çıkmıştı. Bahis konusu olan şey, mümkün olduğunca az zararla işin içinden sıyrılmaktı.

Kongrenin Berlin'de toplanması hususunda, Almanya İmparatorluk Şansölyesi Prens Bismark'ın teklifi kongreye katılan devletlerce kabul edildi. Türkiye ve Rusya'dan başka İngiltere, Almanya, Fransa, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın katıldığı Berlin Konferansı, Almanya İmparatorluk Şansölyesi (federal başbakan) Prens Bismark'ın başkanlığında 13 Haziran 1878'de açıldı. Diğer devletleri, başbakanlar ve dışişleri bakanları temsil ediyordu. Türk murahhasları, Hariciye Nazırı Kara Todori Paşa, Müşir Mehmed Ali Paşa ve Berlin büyük elçisi Sadullah Bey (Paşa) idi.

Berlin Antlaşması, Türkiye için bir yıkım olmakla beraber, Türkleri Avrupa'dan tasfiye etmiyordu. Bilakis, Türkiye'nin Balkanlardaki hayatını, 1913'e kadar 35 yıl uzatıyordu. Üstelik antlaşmanın Rusya'ya sağladığı faydalar azdı ve asla Rusya'nın savaşta göze aldığı fedakârlıkları karşılamıyordu. Asıl faydalananlar, Balkan devletçikleri ve İngiltere idi.

64 maddelik antlaşmada, toprak değişiklikleri dışında en mühim maddeler, Türkiye'nin, Doğu Anadolu'da Ermenilerin az çok önemli bir azınlık teşkil ettikleri vilayetlerde (Vilâyât-ı Sitte), bu kavim lehine ıslahat yapmayı, aynı ıslahatı Makedonya vilayetlerinde de uygulamayı kabul etmesiydi. Her iki madde de, Sultan İkinci Abdülhamid tarafından Büyük Devletler arasındaki rekabetten faydalanılarak, yıllar boyunca uyutuldu ve asla tatbik edilmedi.

Diğer pek mühim bir madde, Türkiye'yi, Rusya'ya 802.500.000 frank savaş tazminatı ödemeye mecbur ediyordu. Tazminatın ödenmesi, Sultan İkinci Abdülhamid'in uzun saltanatı boyunca devam etti.

Berlin Antlaşması, Türkiye'nin 1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra, Avrupa'dan tasfiyesini hazırlayan ikinci büyük dönüm noktası oldu. Bu tasfiye, 1913 Bükreş

Antlaşması ile tamamlandı ve Avrupa Türkiyesi, Doğu Trakya'ya münhasır kaldı. Osmanlı Devletinin bu antlaşma ile doğrudan doğruya veya dolayısıyla olan toprak kayıpları şu şekilde özetlenebilir: Devlet, doğrudan doğruya idaresinde bulunan Niş sancağını Sırbistan'a, Teselya sancağını Yunanistan'a, birkaç kazayı Karadağ'a, Kars, Artvin ve Ardahan sancaklarını Rusya'ya, Dobruca sancağını Romanya'ya bırakıyor, bu suretle birkaç kaza ile birlikte 6 sancak, İmparatorluktan ayrılıyordu. Kendisine tabi olan Romanya, Sırbistan, Karadağ prensliklerinin, imparatorluktan ayrılmasına razı oluyordu. Bunların arasında Tunus Prensiğini de saymak mümkündür. Zira üç yıl sonra Tunus'u işgal eden Fransa, bu işgalin ortamını Berlin Konferansının kulisinde sağlamıştı. Osmanlı Devleti, çok imtiyazlı bir Bulgaristan Prensiği ile az imtiyazlı bir Doğu Rumeli vilayetinin kurulmasına rıza gösterdiği gibi, Bosna-Hersek vilayeti (eyalet, umumi valilik) ile, kısmen Yenipazar sancağının idaresini Avusturya-Macaristan'a, Kıbrıs sancağının idaresini de İngiltere'ye bırakıyordu. Birkaç şaşkın ve gafil devlet adamının, Karadağ'a bir kaza bırakmamak için göze aldıkları savaşın sonunda yapılan bu büyük Türk yağmasından İran bile nasibini alıyor, bu devlete de o zamandan beri İran'da kalan Kotur kazası veriliyordu. Mithat, Mahmud Celaleddin, Redif paşalar gibi gafillerin, kazanacakları zannıyla, Osmanlı Cihan Devletini, ortasına attıkları meşhur "93 Harbi"nin neticesi budur. Eğer Sultan İkinci Abdülhamid'in şahsi diplomasisi olmasaydı, bu kayıplar çok daha büyüyecek ve Ayastefanos'un ağır şartları aynen uygulanacaktı.

Brest-Litovsk Antlaşması

Birinci Dünya Savaşı sonunda Brest şehrinde İttifak Devletleri (Almanya, Türkiye, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan) ile Sovyet Rusya arasında imzalanan barış antlaşması (3 Mart 1918).

1917'de Birinci Dünya Savaşından çekildiğini ilan eden Rusya ile İttifak Devletleri arasındaki barış görüşmeleri, 22 Aralık 1917'de başladı. Ancak, görüşmelerin uzaması ve bir neticeye varılamaması üzerine, Almanlar, 18 Şubat'ta tekrar saldırıya geçti. Almanların ileri sürdüğü şartların kabulüne taraftar olan Lenin, partisine de görüşünü kabul ettirmeyi başardı. 3 Martta imzalanan antlaşmaya göre Sovyetler, Polonya, Ukrayna ve Finlandiya ile Baltık topraklarından çıkmayı kabul etti. Ardahan, Kars ve Batum'u (Elviye-i Selâse) Türkiye'ye bıraktı. Antlaşma, 15 Martta Sovyetler Kongresinde de tasdik edildi. Brest-Litovsk Antlaşması, 11 Kasım 1918'de Almanya'nın müttefiklerle imzaladığı ateşkes antlaşmasıyla birlikte yürürlükten kalktı.

Bucaş Antlaşması

18 Ekim 1672'de Osmanlı Devleti ile Lehistan (Polonya) arasında imzalanan antlaşma.

Ukrayna'da yaşayan Sarıkamış Kazakları, Lehlilere karşı Osmanlı himayesini kabul etmişlerdi. Osmanlı Devleti de Kazakların Hatmanı Doreşenko'ya, sancak beyliği pâyesi vermişti. Kazakların, Osmanlı hakimiyeti altına girmesini istemeyen Lehistan kralı, Doreşenko üzerine yürüyüp birkaç palangasını aldı. Osmanlı Devleti, himayesine geçmiş bulunan Kazak hatmanına taarruzdan el çekmesini ve dinlemezse sulha aykırı hareket etmiş olacağını, Lehistan kralına bildirdi. Ancak, Lehistan kralı, pâdişâhın nâmesine muvâfık (uygun) cevap vermediğinden, 1672'de Lehlilere karşı harp ilan edildi. Köprülü Fâzil Ahmed Paşa komutasındaki Osmanlı

ordusu, süratle Lehistan'a girdi ve Podolya'nın merkezi Kamaniçe'yi aldı (27 Ağustos 1672). Sultan Dördüncü Mehmed'in de katıldığı Osmanlı ordusu, Galiçya'da Lemberg ve Lublin kalelerini zaptetti. Osmanlı ordularının bu ilerlemeleri karşısında Lehistan, barış istemek zorunda kaldı. Galiçya Ukraynası'nda yer alan Bucaş'ta başlayan görüşmeler, dört gün sürdü.

17 Ekim 1672'de imzalanan antlaşmanın önemli maddeleri şunlardır:

1. Leh kralı her sene, Kasımdan Kasıma Osmanlı hazinesine 22.000 altın verecek.
2. Podolya lkesi, eski hududuyla ve kalelerindeki cephane ve mhimmatıyla Osmanlılara teslim edilerek, Leh kuvvetleri tarafından tahliye olunacak.
3. Ukrayna memleketi, eski hududuyla, Kazak Hatmanı Doreşenko'ya verilecek ve bu mntikadaki Leh kuvvetleri, tamamıyla Ukrayna'yı terk edecek.
4. Podolya eyaletinde zaptedilen ve edilmeyen kırk sekiz palanga, Osmanlılara teslim edilecek.
5. Osmanlı Devleti, Avrupa kıtasında herhangi bir devletle savaştığı sırada Leh Devleti, Osmanlılarla savaşan devlete herhangi bir vesileyle yardımda bulunmayacak.

Bükreş Antlaşması

1806-1812 Osmanlı-Rus Harbinin sonunda, 28 Mayıs 1812'de imzâlanan antlaşma.

16 madde üzerine akdedilen muâhedenin önemli hükümleri şöyledir.

Mühim bir Türk azınlığının yaşadığı Besarabya'nın tamâmı Rusya'ya bırakılıyordu.

Akkerman, Kili, İsmail gibi kaleler Ruslara geçiyor; Kalas, İbrail, İsakçı, Tulça, Türklerde kalıyordu. Ruslar işgâl ettikleri Romanya'yı (Memleketeyn, yâni Eflak ve Boğdan prenslikleri) ve Kafkas topraklarını Türkiye'ye geri veriyorlardı.

Bu muâhedenin en mühim maddesi, Belgrad ile güney arâzisinden ibâret, küçük bir Sırbistan Prensiğinin teşekkülüdür. İç işlerinde bağımsız olan bu devlette, Türk askeri bulunacak ve Sırbistan Prensini Bâbîâlî tâyin edecekti. Buna rağmen, bağımsız bir Sırbistan'ın temelleri atılmış oluyordu. Bu prenslik, 1878'e kadar adım adım imparatorluktan ayrıldı ve bu târihte, Sırbistan adı altında tamâmen bağımsız oldu.

Edirne Antlaşması

1828 Osmanlı-Rus savaşı sonunda, Edirne'de imzalanan antlaşma (14 Eylül 1829).

Navarin faciasından (1827) sonra başlayan (Eylül 1828) Osmanlı-Rus savaşı

aleyhimizde gelişince, barış isteğı belirdi. İngiliz ve Fransız elçilerinin teşebbüsleri ve

Çarın kayınpederi Prusya kralının gönderdiği aracının çabalarıyla, bir antlaşma

hazırlığına girişildi. 1829 yılı yazında, Çarlık orduları, Balkanları aşarak, İslimiye ve

Yanbolu taraflarını zorlamaya başladı, doğuda Erzurum'u aldı. Bu sırada Edirne de

düşünce, savaşa son vermek için, İstanbul'daki Prusya elçisi, denizden Tekirdağ'a

gitti, Rus generali Dielitsch'e haber göndererek, ateşkes ilanını sağladı, iki tarafın

Edirne'de barış esaslarını görüşmelerine karar verildi. Bu arada Edirne'nin

doğusunda kalan Rus askerleri çekildiler. Daha nce, İstanbul'daki İngiliz ve Fransız

elçileri, hükümetlerinden aldıkları talimata dayanarak, Mora'nın (Yunanistan) istiklalini

(bağımsızlığını) tanınması hususunda Bâbîâlî'ye verdikleri resmî takrire cevap istediler

ve Bebek Köşkü'nde yapılan müzakereler sonucunda, ilgili devletlerin evvelce

Londra'da (22 Mart) aldıkları kararları kabul etmek gereğı ortaya çıktı (6 Temmuz).

Bu kararlar, Yunan hükümetinin tam bağımsız bir devlet olması, sınırlarının daha önce verilen mazbatada istenilen şekilde çizilmesi; Yunan hükümdarlığının, müttefik devletlerde hükümler olan hanedanlardan birine mensup olmayan bir prensin asaleten verilmesi, Devlet-i Aliyye ile Yunan devleti arasında barışın korunması, iki tarafça genel af ilanı, Yunanistan'a göç etmek isteyen Rumlara bir yıl süre tanınması vs. gibi hükümleri, dokuz maddede kapsamakta idi.

Askerî harekâta son verilerek, barış müzakerelerine Edirne'de başlanması kararlaştırılınca, Babîâli tarafından, Sâdık Efendi birinci Eminbeyzâde Abdülkadir Bey ikinci murahhas tayin edildiler (15 Ağustos 1829). Bir ay kadar süren müzakerelerden sonra Edirne'de 16 maddelik bir antlaşma imzalandı. Başlıca hükümleri şunlardı:

1. Karada ve denizde çarpışmalara son verilerek, iki devlet arasında, sınırsız bir dostluk kurulacak; bu antlaşmanın şartlarına aykırı hareket edilmeyecektir.
2. Rusya, Boğdan ülkesini eski sınırlarıyla, Osmanlı Devleti'ne bırakacak, Eflak bölgesinden Dobruca, Silistre, İshakçı, Pazarcık, Varna, Yanbolu, Aydos, Kırkkilise ve Edirne ile Rumeli'de işgal ettiği bütün yerlerden geri çekilecektir.
3. Prut nehri, eskiden olduğu gibi, Boğdan arazisine bitiştiği yerden, Tuna'ya karıştığı yere kadar, iki devlet arasında sınır olacak, Tuna kollarındaki bütün adalar Rusya'nın tasarrufunda kalacak, bu nehrin sağ kıyısı Osmanlıların olacak, 10 km.'lik mesafe boşaltılacak, hiçbir tesis yapılmayacak, adalarda Rusya hiçbir bina ve istihkâm yapmayacak, Tuna nehrinde seyrü sefer, her iki devlet için serbest olacaktır.
4. Gürcistan ve Kafkas tarafındaki birçok eyalet, uzun zamandan beri Rusya hudutları içine girmiş; 1828'de İran- Rusya arasındaki Türkânçay Antlaşması gereğince Revan, Nahçıvan hanlıkları da Rusya'ya geçmişti. Bu bakımdan iki devlet arasındaki yeni sınır, Ahıska, Poti, Anapa kaleleri Rusya tarafında; Kars, Bayazıt, Erzurum bölgeleri Osmanlılarda kalmak üzere düzenlenecektir.
5. Eflak ve Boğdan'a yeni haklar tanınacak, Eflak-Boğdan beyleri, yaşadıkları sürece görevde kalacak, Eflak ve Boğdan'daki kaleler yıktırılacak, bu iki eyalette Osmanlı askeri bulunmayacaktır.
6. Akkerman Antlaşması gereğince Sırbistan'a tanınmış olan imtiyazlar, yani Sırbistan muhtariyeti, bu antlaşma ile tekid edilecektir (sağlamlaştırılacaktır).
7. Rus ticaret gemilerine Boğazlardan geçiş hakkı tanınacak, Rus halkından olanlar, Osmanlı ülkelerinde serbestçe ticaret yapabileceklerdir.
8. Osmanlı Devleti, Rusya'ya, on taksitte ödenmek üzere, on bir buçuk milyon duka altını tazminat ödeyecektir.
9. Osmanlı Devleti, 6 Temmuz 1827'de Londra'da, Rusya, İngiltere ve Fransa arasında ve Yunanistan'ın bağımsızlığıyla ilgili antlaşmaya tam muvafakat bildirecek; 22 Mart 1829'da bu esasa göre düzenlenen protokolü de kabul edecek; antlaşmanın tasdikinden sonra Rusya, İngiltere ve Fransa murahhaslarıyla birlikte ve antlaşma esaslarının uygulanmasını kararlaştırmak üzere, Osmanlı Devleti tarafından murahhaslar tayin edilecektir.
10. Her iki devlet, savaş sırasında işgal ettikleri topraklarda genel af ilan edecek, harp esirleri de bu antlaşmanın onaylanmasından sonra, derhal serbest bırakılacaktır.

Gümrü Antlaşması

İstiklâl Savaşında, TBMM Hükümetiyle Ermenistan arasında 2 Aralık 1920'de imzâlanan ve Ermenistan'la Türkiye arasındaki savaşı sona erdiren antlaşma. Bu antlaşma, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin imzaladığı ilk milletlerarası antlaşma olması bakımından önemlidir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Ekim 1917 Devrimi üzerine, Kafkas Cephesindeki Rus orduları, işgâl ettikleri doğu vilâyetlerinden çekilince Ermeniler, merkezi Erivan'da olan bir Cumhûriyet kurup, yaklaşık 50.000 kişilik bir Ermeni kuvvetiyle Rusların yerini aldılar. Doğu vilayetlerimizde yaşayan Müslüman-Türklere zulüm yaptılar. Şehirleri ve köyleri yakıp yıktılar. Savunmasız ve mâsum insanları hunharca katlettiler. Bu zulmü ve işgali önlemek için harekete geçen Osmanlı ordusu, Erzurum, Trabzon ve Van vilâyetlerini kurtardıktan sonra Osmanlı-Rus sınırını geçerek Güney Kafkasya doğrultusunda ilerledi. Kars'tan sonra Gümrü'ye giren Osmanlı ordusu Ermenileri geri püskürttü. Ermenileri kesin yenilgiye uğrattıktan sonra Ağrı'yı da ele geçirdi. Ermenilerin isteği üzerine 31 Mayıs 1918'de Batum antlaşması imzalandı. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında kaybedilen topraklar yeniden Osmanlı Devletinin hâkimiyeti altına girdi.

Birinci Dünya Savaşı sonunda, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütârekesi'nden sonra Osmanlı Devleti, Kafkasya Cephesindeki kuvvetlerini geri çekmek zorunda kaldı. Önce Kafkasya ve Azerbaycan'ı boşaltarak Kars, Ardahan, Batum'a çekildi. Ancak, İngilizler buranın da boşaltılmasında ısrar ettiler. Elviye-i Selâse adı verilen Kars, Ardahan ve Batum da 31 Ocak 1919'da boşaltıldı. Bu arada Kars'ta "Güney-Batı Kafkas Millî Şûrâ Hükümeti" kuruldu. 13 Mart 1919'da Kars'ı işgal eden İngilizler, Millî Şûrâ Hükümetini dağıtarak idâresinde Taşnak Komitelerinin hâkim olduğu şehri, Ermenistan Cumhuriyeti askerlerine teslim ettiler. 20 Nisanda da Gürcistan Cumhuriyeti, Ardahan'ı işgal etti.

İngilizlerin teşvik ve desteğiyle Doğu Anadolu'daki bâzı bölgeleri işgal eden Ermeniler, Müslüman halka akla gelmedik işkence ve zulümleri yaptılar. Şehirleri, köyleri ve kasabaları yağmaladılar. Pek çok kimse şehid oldu. İşgalcilere karşı milis kuvvetleri vâsıtasıyla mücâdele eden Doğu Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir, 26 Nisan 1920'de TBMM Hükümetine başvurarak, askerî bir harekât için izin verilmesini istedi. Fakat, Ankara Hükümeti, İtilaf Devletlerinin San Remo'daki toplantılarını öne sürerek, böyle bir harekâtın siyâsî açıdan doğru olmayacağını belirtti. Ermenilere karşı mücâdelenin Kars, Batum ve Ardahan'daki (elviye-i selâse) milis çetelerinin güçlendirilerek yürütülmesi isteğini de Sovyet Hükümetiyle yeni münâsebet kurulmakta olduğunu ileri sürerek erteledi. Daha sonra TBMM Hükümeti tarafından, Doğu Cephesinde askerî harekâta başlanmasını kararlaştırdı. Kâzım Karabekir Paşanın komuta ettiği Doğu Cephesi kuvvetleri, 28 Eylül 1920'de ileri harekâta başladı. 29 Eylül'de Sarıkamış, 30 Ekim'de Kars geri alındı. Ermenistan Cumhuriyetini barışa zorlamak için Gümrü yönünde ileri harekâtı sürdüren Türk birlikleri, Ermenileri geri atarak Şahnalar'ı ele geçirdi ve Ermeni askerlerini Arpaçay'ın batı sirtlarına kadar sürdü. Türk birliklerinin ilerlemesi üzerine, Ermenistan Cumhuriyeti ateşkes istedi. Kâzım Karabekir Paşanın ateşkes şartları kabul edilmeyince, Doğu Cephesi kuvvetleri, Arpaçay'ı geçerek 7 Kasım 1920'de Gümrü'yü aldı. Gümrü'nün doğusunda bir hattı tutan Ermeni kuvvetleri, yeniden bozguna uğratıldı. Ateşkes şartlarını kabul etmek zorunda kalan Ermenistan Cumhuriyetiyle, 22 Kasım'da, Gümrü'de, barış görüşmelerine başlandı.

28 Kasım'da imzalanan ateşkes antlaşması uyarınca, Ermeni kuvvetleri Arpaçay'ın 15 km doğusundan geçen hattın gerisine çekildiler.

Ermenistan Taşnak Hükümeti ile TBMM Hükümeti arasında sürdürülen barış görüşmeleri neticesinde, 2 Aralık 1920'de Gümrü Antlaşması imzalandı. TBMM Hükümetinin imzaladığı ilk milletlerarası antlaşma olan Gümrü Antlaşmasına göre; Türkiye ile Ermenistan Cumhuriyeti arasında savaş durumu sona eriyor, Ermeni işgâli altındaki İğdir, Tuzluca, Kars geri alınıyordu. Sınır; Karasu'nun döküldüğü yerden başlayarak Aras Irmağı, Kekaç kuzeyine kadar Arpaçay-Karahan Deresi, Tiğnis

batısı-Büyük Kımlı doğusu-Kızıltaş-Büyük Akbaba Dağı çizgisinden geçiyordu. Ermenistan Cumhûriyetinin güneyindeki Nahcivan, Şahtahtı, Şarur bölgeleri, ileride yapılacak bir plebisitle (halk oylaması ile) idâre biçimi tespit edilmek üzere, Türkiye Cumhuriyeti himâyesinde bir mahallî idâreye bağlanacaktı. (Bu yöre daha sonra Moskova Antlaşmasıyla Âzerbaycan'a verildi)

Antlaşmanın üçüncü maddesinde, Türkiye'nin vaktiyle Osmanlı sınırları içinde bulunup antlaşma uyarınca Türkiye'de kalacak olan ve üzerinde Türkiye ile târihî, etnik ve hukûkî münâsebeti olan toprakların hukûkî durumu konusunda, Ermenistan Cumhuriyeti, istediği takdirde antlaşmanın onayından sonra üç yıl geçince plebisite başvurmayı kabul edeceği belirtiliyordu. Dördüncü maddesinde: Ermenistan Cumhuriyeti; emperyalist devletlerin kışkırtmalarıyla düzen ve güvenliği bozucu hareketlere girişilmesini önlemek için 1500'den fazla asker bulundurmamayı, silahların sayısını sınırlandırmayı kabul ediyordu. Bu konular, Erivan'da bulunacak Türk temsilcisi tarafından denetlenebilecekti.

Antlaşmaya göre; Birinci Dünya Savaşı sırasında düşman ordularına katılan veya işgal altındaki topraklarda kıyıma katılmış olanlar dışındaki göçmenlerin, eski sınırlar içindeki yurtlarına dönmelerine izin veriliyordu. Göçmenler bu haklarını bir yıl içinde kullanabilecekler, bu süre içinde dönmeyenler hiçbir hak iddia edemeyeceklerdi.

Taraflar, Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan karşılıklı zarardan aklanıyorlardı. Antlaşmanın 10. maddesine göre; Erivan Hükümeti, Sevr Antlaşması'nı geçersiz sayacağını, emperyalist ülkelerde bir kışkırtma vâsıtası olan temsilci heyetlerini geri çağırmasını kabul ediyordu. Ayrıca Türk Devleti, bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü tehdit edebilecek saldırılara karşı Erivan Hükümetine antlaşmayla sağlanan haklara zarar vermemek şartıyla, Ermenistan içinde geçici olarak askerî tedbirler alabilecekti.

Antlaşmanın 18. maddesine göre, antlaşma hükümleri TBMM ve Ermenistan Taşnak hükümetlerince onaylanacaktı. Fakat antlaşmanın imzâlanmasından bir gün sonra Ermenistan, Kızıl Ordunun denetimine girdiği için Gümrü Antlaşması onaylanamadı. Ancak, Türk ordusu elverişli konumda olduğu için, 16 Mart 1921'de Sovyetler Birliğiyle imzâlanan Moskova Antlaşmasında Gümrü Antlaşmasının sağladığı durum korundu. Antlaşmanın kararları büyük ölçüde Moskova Antlaşmasında yer aldı. 13 Ekim 1921'de Ermenistan, Âzerbaycan ve Gürcistan Sovyet hükümetleriyle imzalanan Kars Antlaşmasının temelini de Gümrü Antlaşması teşkil etmiştir.

Hünkâr İskelesi Antlaşması

8 Temmuz 1833'te Rusya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan antlaşma. Yunanistan'da ve Arabistan Yarımadasında Osmanlı Devletine büyük hizmetler yapmış olan Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa, kendisine verilen yanlış bir haber üzerine, Osmanlılara karşı oğlu İbrahim Paşa'nın kumandasında, Suriye tarafına asker sevk etmişti. Üç gün süren muharebede Mısır askeri, çokluğu ve intizamlı olması sebebiyle galip gelerek Kütahya'ya kadar ilerledi. Fransızlar ve İngilizler, Müslümanları birbirine düşürmek için Mehmed Ali Paşayı, Osmanlılara karşı kışkırtıyorlardı. Osmanlı Devletinin bütünlüğünü sarsacak gibi görünen Mısır meselesini halletmek isteyen Sultan İkinci Mahmud Han, Rusya ile Hünkâr İskelesi Antlaşmasıyla ittifak akdine mecbur kaldı.

8 Temmuz 1833'te imzalanan antlaşma, 6 açık ve biri gizli olmak üzere yedi maddeden meydana geliyor ve 8 sene için geçerli sayılıyordu. Antlaşmanın açık maddelerinde;

1. İki devletin sadece savunma maksadıyla bu antlaşmayı imzaladığı,
  2. Herhangi bir savaş vukuunda birbirlerine yardım edecekleri,
  3. Yardımı isteyen diğerinin masraflarını karşılayacağı,
  4. Sürenin 8 yılı aşmayacağı,
  5. İki ay içinde onaylanacağı,
- gibi hususlar bulunuyordu.

Gizli maddede ise; Rusya, Batı ile savaşa girdiği anda, Osmanlıların, boğazları Batılılara kapatacağı hususu vardı.

Fransa ve İngiltere, antlaşmanın imzalandığını öğrenir öğrenemez, antlaşmayı protesto ettiler. Bir İngiliz donanması, İzmir önlerine geldi. Avusturya, Hünkâr İskeleyi Antlaşmasının sakıncalarını, Çar hükümetine anlattı. Çar Nikola, antlaşmayı bozmamakla birlikte, şartlarını yerine getirmeyeceğini söyleyerek, ortalığı yatıştırdı. Zaten, mecburiyetlerden doğan antlaşma, tatbik edilmedi.

Karlofça Antlaşması

1683'te Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Viyana'yı kuşatması ile başlayan ve 1699'a kadar önce üç, sonra dört devletle yapılan savaşlar sonunda Almanya, Lehistan (Polonya), Venedik ve daha sonra Rusya ile imzalanan barış antlaşması (Bkz. Viyana Kuşatmaları)

Osmanlı ordusunun, Viyana önünden çekilmesi üzerine Avrupa devletlerinden Avusturya, Lehistan, Venedik ve Malta, kutsal bir ittifak kurarak, Osmanlıları Avrupa'dan atmak gayesiyle, her taraftan Osmanlı ülkesine saldırdılar. Bu ittifaka daha sonra Rusya da katıldı. On altı yıl süren bu harplerde Osmanlı orduları, dört cephede savaşmak mecburiyetinde kaldı. 1695'te tahta çıkan Sultan İkinci Mustafa Han, kaybedilen yerleri geri almak için Avusturya üzerine üç sefer düzenledi. İlk iki seferde önemli başarılar kazandı ise de, üçüncü seferinde Zenta'da Avusturya ordusunun âni hücumuna uğrayan Osmanlı Ordusu, ağır bir yenilgiye uğradı. 1697 Zenta Bozgunu'ndan sonra sadrazamlığa getirilen Amcazâde Hüseyin Paşa, tecrübeli ve iyi görüşlü bir vezir olduğundan, bu şartlar altında dört cephede savaşa devam edip, elden çıkan yerlerin geri alınmasının imkânsız olduğunu görmüş ve barış yapılmasının şart olduğunu anlamıştı. Esasında, İngiliz ve Felemenk elçileri de barış için gayret sarf ediyorlardı. Daha önce, gerek Osmanlı Devleti ve gerekse Avusturya, uzun savaşa son verilmesi için faaliyette bulunmuşlar, ancak sulh gerçekleşmemişti. Padişah Sultan İkinci Mustafa Han, elden çıkan yerlerin hiç olmazsa bir kısmı geri alınmadıkça, barışa yanaşmak istemiyordu. İngiliz ve Felemenk sefirleriyle görüşerek sulh akdine lüzum gören Sadrâzam Amcazâde Hüseyin Paşa, devletin on altı yıldan beri savaştığını, maddî manevî pek büyük kayıplara uğradığını, Anadolu ve Rumeli'de asayişsizliklerin ortaya çıktığını, şimdilik barış yapılarak düşman arasındaki ittifakın bozulmasını beklemenin, devlet için daha faydalı olacağını anlatınca, padişah da sulha taraftâr oldu.

Taraflar, anlaşmaya karar verdikten sonra, antlaşmanın Tuna Irmağı kıyısında, Belgrad'a yakın Karlofça kasabasında imzâlanması kararlaştırıldı.

Karlofça'daki görüşmeler ve tartışmalar dört ay devam ederek otuz altı celse sürdü. Sert ve çetin müzâkereler sonunda, sulh kararını imzâlamağa mezun olmayan Rusya hâriç olmak üzere, üç devletle yirmi beşer sene müddetle ayrı ayrı muâhede ve Rusya ile de üç esne üzerinde mütâreke imzâlandı. Barış görüşmelerine arabulucu olarak katılan İngiliz ve Hollanda hükümetleri, Osmanlı hükümetine konferanstan önce antlaşma esaslarını kabataslak ortaya koyan bir protokol imzalatmayı

başardılar, bu sebeple Osmanlı birinci murahhası Râmî Mehmed Efendi'nin başarılı diplomatik faaliyetlerine rağmen, Karlofça Antlaşması, Osmanlı Devleti için ağır bir mağlubiyet oldu.

26 Ocak 1699'da Avusturya ile imzalanan yirmi maddelik antlaşmaya göre; Bonat (Temeşvar) eyaleti bütün sancakları ile Osmanlılarda kalıyor, Erdel de dahil olmak üzere Macaristan'ın diğer yerleri, Avusturya'ya terk ediliyordu. Hırvatistan taraflarında her iki devlet ellerindeki yerleri muhafaza ediyorlardı. Bu tarafta Sava Nehri hudut kabul edildi. Tire ve Moroş nehirleri, balık avı vesâire ihtiyaçlar ve nehir gemileriyle yapılacak nakliyat için her iki tarafça serbest bırakıldı. Bu antlaşma ile Erdel (Transilvanya), Osmanlı nüfuzundan çıkarak Avusturya'nın bir eyaleti oldu.

Lehistan'la imzâlanan on bir maddelik antlaşmaya göre; Osmanlı Devleti, Bucaş Muahedesi ile Lehlilerden aldığı Podolya eyaleti ve Kamanıçe ile Ukrayna'yı geri veriyordu. Bundan başka, Osmanlı hükümeti, Kırım Hanlığı'nın Lehistan'a taarruzunu önlemeği taahhüt ettiği gibi, aynı zamanda Lehlilerin, Kırım hanlarına her sene vermekte oldukları vergi de kaldırılıyordu.

Venedik Cumhuriyeti ile de on altı maddelik bir antlaşma yapıldı. Bu antlaşmaya göre: Kuzey Mora'da yarımadanın kapısı olan Korent şehri müstesna olmak üzere Mora Yarımadasıyla Ayamavra Adası ve yanındaki Küçük Ada, Dalmaçya'da Knin, Sin, Gabelas Zadvarya, Vorgaraç, Velika, Çeklot kaleleriyle, daha güneyde Nove ve Rısen (Resne) kaleleri gibi, muharebe esnasında Venedikliler tarafından alınmış olan yerler, ayrıca onlarda kalıyordu. Venedikliler de İnebahtı Körfezinin kuzeyinde elde ettikleri bütün şehir ve kasabaları geri veriyorlardı. İnebahtı liman ve kalesi de bu suretle Osmanlılara iâde ediliyordu.

Azak Kalesini alarak Karadeniz'e çıkmak isteyen Rus Çarı Deli Petro'nun bu emeline, Kerç Boğazının Osmanlılar elinde olması ve bu sırada Osmanlılarla Avusturyalılar arasında sulhun yapılması mani olmuştu. Bu sebeple Çar, Karlofça'ya murahhas (temsilci) göndermiş, ancak murahhas sulha yanaşmayarak, üç sene üzerine bir mütareke yapıp memleketine dönmüştü. Ancak, Çar yalnız başına niyetini gerçekleştiremeyeceğini anladığından, ertesi yıl İstanbul'a bir murahhas gönderdi. Reisülkütab Râmî Mehmed Efendi ile Rus Murahhası Ukrayçov arasında yapılan görüşmelerden sonra (on dört maddelik) antlaşma imzâlandı.

14 Temmuz 1700'de Rusya ile imzâlanan yine yirmi beş yıl süreli İstanbul Muahedesine göre; Azak Kalesi ve etrafında ona tabi kale ve hisarlar ile, Koban taraflarından önemli bir bölge Ruslara bırakıldı. Özi Suyu üzerindeki Doğan (Togay), Gâzi Kerman, Şahin Kerman, Nusret Kerman hisarları yıkılmak üzere, o havali Osmanlılara iâde olundu. Ayrıca Rusların daimî suretle İstanbul'da kapı kethüdası ismiyle küçük elçi bulundurmaları ve bunun diğer devletlerin daimî elçileriyle aynı hakka sahip olması kabul edildi.

Karlofça Antlaşması, Osmanlılar aleyhine yapılmış en ağır antlaşmadır. Bu antlaşmayla, Osmanlı Devletinin Orta Avrupa'ya doğru gelişme hareketi kesinlikle durdurulmuş ve Osmanlı Devleti, savunma durumuna düşürülmüştür.

1683 Viyana Bozgunu ile başlayan on altı yıllık harp neticesinde, devletin asırlardan beri elde ettiği yerler elden çıkmış, Macaristan, Erdel, Podolya, Ukrayna, Mora gibi geniş bölgeler, Bosna ve havalisinden mühim yerler düşman eline geçmiştir.

Karlofça Muahedesiyle neticelenen ve dört cephede ve bilhassa Avusturya ve Venedik cephelerinde en kıymetli toprakların terkini gerektiren bu savaşlar, Osmanlı ordusunun bundan böyle yeniden tertip edilerek yeni usullere göre harp etmesini icap ettiriyordu. Karlofça Muahedesi, Osmanlıların askerî kudretinin mühim surette zaafa uğradığını meydana çıkarmış ve asırlarca süren, düşman üzerindeki Türk kudret ve satvetini silmiştir.

Osmanlı Devleti, bu antlaşmanın şartlarını bozmak için çok gayret gösterdi. 1711'de Rusya'yı, 1715'te Venedik'i yenerek, Karlofça Antlaşması ile bu devletlere verdiği toprakları geri aldı. Yalnız, bütün çabalarına rağmen Avusturya'ya verdiklerini geri alamadı. Büyüyen Rus tehlikesine karşı Lehistan'ı destekleme siyaseti güttüğünden, Karlofça ile Lehistan'a bıraktığı yerleri geri almaya teşebbüs etmedi.

Kasr-ı Şirin (Kasrışirin) Antlaşması

Türkiye-İran hududunu tespit eden Osmanlı-Safevî Antlaşması. Osmanlı Sultanı Dördüncü Murad Hanın 24 Aralık 1638'de Safevîler'den Bağdat'ı geri almasıyla, İran sulh istedi. Osmanlı Devleti'ni Veziriâzam ve Serdâr-ı Ekrem Kemankeş Kara Mustafa Paşa, Safevîleri de Sarı Han başkanlığındaki İran heyeti temsil ediyordu. 14 Mayıs'ta başlayan müzakereler neticesinde, 17 Mayıs 1639'da antlaşmaya varıldı.

Osmanlı Sultanı ve İran Şahı tarafından tasdik edilen Kasr-ı Şirin Antlaşmasına göre:

- 1) Bağdat, Basra, Kerkük ve Doğu Anadolu, Osmanlı Devletinde kalacaktı.
- 2) Revan, Safevî Devletinin olacaktı.
- 3) Kotor, Mokur ve Kars taraflarındaki kaleler, iki tarafça da yıkılacaktı.
- 4) Safevîler, İran'da, Eshâb-ı kirama, İslâm âlimlerine ve eserlerine sövülmesini yasaklayacaklardı.

Kasr-ı Şirin Antlaşmasının maddeleri, hemen hemen bugünkü Türkiye ile İran devletlerinin hududunu tespit mahiyetinde olduğundan önemlidir. Kerkük, Basra, Bağdat ve Revan dışındaki Türkiye-İran hududu, bu antlaşmaya göre bugüne kadar aynen kalmıştır. Kasr-ı Şirin Antlaşması tasdik edildikten sonra, iki taraf da hediyeleşip, karşılıklı heyetler gelip gitmiştir.

Küçük Kaynarca Antlaşması

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında, 1768-1774 yılları arasında vuku bulan harbe son veren ve Osmanlı Devletinde önemli toprak kayıplarına yol açan antlaşma. Güney Dobruca'daki Küçük Kaynarca kasabasında imzalandığından bu adı almıştır.

Osmanlı ordusunun, 1773'te Ruslara karşı kazandığı Ruscuk, Silistre ve Varna zaferlerinin intikamını isteyen Çariçe İkinci Katerina, Tuna ordusunu takviye etmişti. Başkumandan Mareşal Romanzoff, Osmanlı ordusunu, merkezinde muhasara için Şumnu'ya doğru hareket etti. Bu sırada rahatsız olan Vezîr-i âzam ve Serdâr-ı ekrem Muhsinzâde Mehmed Paşa, düşmanı karşılamak üzere Yeniçeri Ağası Yeğen Mehmed Paşa kumandasında bir kuvvet sevk ettiyse de, bu kuvvetler Kozluca'da mağlup oldu. Romanzoff'un, bu başarıdan sonra Şumnu önlerine gelip Varna yolunu kesmek suretiyle, Osmanlı ordusunu îâşe ve mühimmattan mahrum etmesi, askerinin dağılmasına yol açtı ve orduda on iki bin kişi kaldı. Yanındaki az sayıdaki kuvvetle mukavemet etmenin bir fayda sağlamayacağını anlayan Serdâr-ı ekrem, mütareke istemek zorunda kaldı. Sadrazam kethüdâsı Resmi Ahmed Efendi, nişancı rütbesi ile birinci, Reîsül-küttâb İbrâhim Münib Efendi de ikinci murahhas tayin olunarak, 12 Temmuz 1774'te Şumnu'dan hareketle Balya Boğazına yakın Küçük Kaynarca kasabasına geldiler. Ruslar tarafının murahhası, General Repnin idi. Mareşal Romanzoff, mütareke kabul etmeyerek birinci sulh müzâkeresinde esasları iki tarafça kabul edilmiş olan esaslara göre derhal sulh akdini istediğinden, mecburen teklif kabul olunup, iki günde ve iki celsede antlaşma imzalandı.

Rus başkumandanı, sulh görüşmesi yapabilmek için başlangıçta Kılburun, Kerç ve

Yenikalenin Ruslara terkini şart koydu. Osmanlı murahhasları, bütün fırsatların elden çıkması ve kendilerine zaman verilmemesi üzerine, Rus isteklerini çaresiz kabul ettiler. 17 Temmuz 1774 tarihinde imzalanan ve henüz tahta yeni çıkan Birinci Abdülhamid Han tarafından tasdik edilen, yirmi sekiz maddelik bu antlaşmaya göre:

1. Kırım Hanlığı'yla Kuban ve Bucak Tatarları siyâsî bakımdan müstakil olup, ancak dînî işlerinde Hilâfet makamına tâbi olacaklardır.
2. Kılburun, Kerç, Yenikale ve Azak Kalesiyle Dinyeper (Özi) ve Buğ (Aksu) nehirleri arasındaki arazi, Rusya'ya terk edilmiş ve Aksu hudut kabul edilmiştir.
3. Ruslar tarafından işgal edilen Besarabya, Eflak, Boğdan ve Gürcistan ülkeleriyle Akdeniz adaları Osmanlılara iade olunacaktır.
4. Rus ordusu, Bulgaristan'da Tuna'nın sağ sahilinden, bir ay içinde sol sahiline çekilecektir.
5. Bâbiâî, İmparatorlukta Hıristiyan diniyle kiliselerini, daimî surette himaye edecektir.
6. Rus sefirlerinin, Eflâk ve Boğdan vaziyetleri hakkındaki müracaatları dikkate alınacaktır. (Bu madde mucibince memleketin işlerinde Rus müdahalesine devamlı açık kapı bırakılmış oluyordu.)
7. Rus ticaret gemileri, Karadeniz'le Akdeniz'de hareket serbestisine sahip olacak ve istedikleri zaman boğazlardan geçebilecekler ve Osmanlı limanlarında kalabileceklerdi. Ayrıca Ruslar, Osmanlı şehir ve kasabalarında münasip görecekları yerlerde konsolosluklar ihdas edebileceklerdi.
8. İngilizlerle Fransızlara verilen kapitülasyonlar, Rusya'ya da aynen tanınacaktır.
9. Osmanlı Devleti, savaş tazminatı olarak, üç senede ve üç taksitte, Rusya'ya on beş bin kese akça verecektir.

Osmanlı Devleti, arazi itibarıyla fazla kayba uğramamakla beraber, Rusların Eflak ve Boğdan'a karışmaları, istedikleri yerlerde konsolosluk açabilmeleri ve Ortodoksların hâmesi sıfatını takınmaları gibi maddeler sebebiyle, zayıf anlarında, devamlı olarak bu devletin saldırılarına mâruz kalmıştır.

Londra Konferansları ve Antlaşmaları

Osmanlı Devletinin son yüz senelik döneminde Londra'da değişik tarihlerde yapılan konferans ve antlaşmalar. Osmanlı Devleti, bunlardan bir kısmına katılmadığı halde, dolaylı olarak kendisini ilgilendirmiştir. İngiltere, uzun vadeli siyâsî faaliyetleri neticesinde, dünyanın çeşitli bölgelerinde pek çok sömürgeler kurmuştur. Böylece 19. asrın başlarından itibaren dünya siyasetinde önemli derecede söz sahibi olmaya başladı. Bu bakımdan, 19 ile 20. yüzyıllarda yapılan birçok konferans ve antlaşmalar Londra'da yapıldı.

Londra Antlaşması (6 Temmuz 1827): Mora'daki Yunan ayaklanmasını desteklemek, Yunanistan'da bağımsız bir idare kurulmasını sağlamak gayesiyle İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanan antlaşma. 1827'de batılı devletlerin tahriki ile, Yunanlılar, Mora'da büyük bir isyan başlattılar. Osmanlı Devleti, isyanı bastırmak için Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'dan yardım istedi. Yardım gerçekleşip isyan tamamen bastırılmak üzere idi. Bu durum, Mehmed Ali Paşanın Akdeniz'de güçlenmesi ile neticelenecekti. İngiltere, kendi aleyhine böyle bir durumun gelişmesini engellemek için derhal harekete geçti. "Mısır kuvvetleri zulmediyor, buna son vereceğiz" diyerek, Petersburg'da Çar hükümeti ile 1826'da bir görüşme yaptı. Bu görüşme sonunda bir protokol imzalandı. Bu protokol, Yunanistan'ın Osmanlı'dan koparılması ve bağımsız bir Yunan Devleti kurulması için ilk adımdı. Aldıkları karara göre, Yunanistan, Osmanlı Devletine sadece vergi ile bağlı yeni bir devlet olacaktı.

Türkler ise Yunanistan'dan tamamen çıkartılacaktı. İngiltere ve Rusya, bu protokolü Avusturya, Fransa ve Prusya'ya bildirdi. Avusturya ve Prusya karşı çıktılar ise de, Fransa kabul etti. Bundan sonra Londra'da İngiltere, Rusya ve Fransa arasında görüşmeler başladı. Varılan antlaşma neticesinde (6 Temmuz 1827) Osmanlı Devleti, Petersburg protokolünü benimseyip, müstakil bir Yunan Devletinin kurulmasını kabul ederse, Mora'da isyan çıkaran asiler ile Osmanlı Devleti arasında bir anlaşma yapılacak, kabul etmediği takdirde, protokolü imzalayan müttefik devletler, isyancılara yardım edecekler ve isteklerini kabul ettirmek için Osmanlı Devletine baskı yapacaklardı. Bu isteklerini bir nota ile Osmanlı Devletine bildirdiler. Bu hareket, Osmanlı Devletinin iç işlerine bir müdahale olduğundan reddedildi ise de, iş, Osmanlı-Mısır donanmasının yakıldığı Navarin Baskını (20 Ekim 1827) ile neticelendi. Fransızlar, Mora'yı işgal ettiler. Bir taraftan da Osmanlı-Rus Harbi çıktı ve Osmanlı Devletinin aleyhine neticelendi.

Londra Antlaşması (3 Şubat 1830): Yeni kurulan Yunan Devletinin sınırlarını tespit etmek üzere İngiltere, Rusya ve Fransa arasında varılan antlaşma. Osmanlı donanmasının Navarin'de yakılması, ordularının 1828-29 Rus Savaşında mağlubiyete uğraması ve nihayet Mehmed Ali Paşa İsyanı ile karşı karşıya kalması neticesinde, Yunanistan'a bağımsızlık yolu açılmış oldu. Yunanistan'ın tam bağımsız bir duruma gelmesi, bilhassa İngiltere için büyük çıkar sağlayacaktı. Bu sebeple İngiltere, Avrupa devletlerine, Yunanistan'ın bağımsızlığı teklifini yaptı. Bunun üzerine, 3 Şubat 1830'da Londra'da toplanan delegeler, yaptıkları antlaşmalar neticesinde Yunanistan'a tam bağımsızlık tanıdılar. Bu durumu Osmanlı Devletine de bildirdiler. Osmanlı Devleti, o zamanki şartlarda bunu kabul etmek durumunda kaldı.

Londra Antlaşması (15 Temmuz 1840): Mısır meselesine bir çözüm getirmek üzere İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya devletleri arasında, Londra'da yapılan antlaşma. Bu antlaşma, o sırada Osmanlı Devletine baş kaldıran Mısır Valisi Mehmed Ali Paşayı, barışa zorlamak maksadı ile yapılmıştı ve daha çok bu devletlerin çıkarlarını ilgilendiriyordu. Antlaşmaya göre Mısır, babadan oğula geçmek üzere, Güney Suriye ve Akka da kayd-ı hayat şartıyla Mehmed Ali Paşaya bırakılıyor ve işgal ettiği diğer yerlerden çıkması isteniyordu. Şâyet on gün içerisinde antlaşma şartlarını yerine getirmemezse, Mısır zorla elinden alınacaktı. Mehmed Ali Paşa, Fransa'nın desteğine güvenerek bu teklifi reddetti. Hattâ İstanbul üzerine hücum edeceğini bildirdi. Bunun üzerine Osmanlı ve müttefikleri harekete geçti.

Mehmed Ali Paşa, savunmada kalmayı tercih etti. Oğlu İbrâhim Paşa, Suriye sınırı ile Suriye kıyılarını savunmak için ordusunu dağılık tutmak zorunda kaldı. Bu arada Lübnan halkı, Mehmed Ali Paşaya karşı ayaklandı. 11 Ağustos 1840'ta İzzet Mehmed Paşa komutasındaki Osmanlı, İngiliz ve Avusturya Harp gemilerinden meydana gelen filo, Beyrut önlerinde Mısır gemilerini yakıp Beyrut'u topa tuttu. Bir ay sonra Beyrut, Sayda ve Sur şehirleri, müttefiklere teslim oldu. Kasım'da da Akka kurtarıldı. Mısır ordusu için önemli bir üs olan Akka alınınca, Mısır ordusu Suriye'yi tamamen boşaltmak zorunda kaldı. Mehmed Ali Paşa, Fransa'ya güvenmenin boş olduğunu anladı. Direnmekten vazgeçti. 25 Kasım 1840'ta Amiral Nopier komutasında bir İngiliz donanması, İskenderiye önlerine geldi. Mehmed Ali Paşaya, antlaşma teklif etti. Suriye'yi istemekten vazgeçmesi ve Osmanlı donanmasını geri vermesi hâlinde, babadan evlâda geçmek şartıyla, Mısır kendisine bırakılacaktı. Bu teklif kabul edilmediği takdirde, İskenderiye bombardıman edilecekti. Mehmed Ali Paşa, Suriye'yi zaten kaybetmişti. Ordusunun komutanı, oğlu İbrahim Paşadan hiç haber alamıyordu. Fransa'nın yardımından da ümidi kesilmişti. Bu sebeplerle İngiliz amiralinin tekliflerini kabul ederek, antlaşma yaptı.

Osmanlı Devleti, bu antlaşmadan memnun olmadı. Harbe devam edip Mehmed Ali

Paşanın yerine başka bir valinin tayinini istiyordu. İngiltere'nin ısrarı üzerine kabul etti. Neticede, yedi seneden beri süren Osmanlı-Mısır anlaşmazlığı tamamen halledildi. Mehmed Ali Paşa, Suriye'yi kaybetti. Fakat, Mısır'ı da evlâtlarına intikal etmek üzere kazandı (Bkz. Hidivlik).

Londra Konferansı (17 Ocak 1871): Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere, Almanya, İtalya, Avusturya, Fransa arasında imzalanan ve Karadeniz'in tarafsızlığına son veren konferans. Osmanlı Devleti, bu konferansta, Londra'daki elçisi Musurus Paşa tarafından temsil edildi. Uzun süren tartışmalardan sonra, delegeler görüş birliğine vardılar ve 30 Mart 1856'da yapılan Paris Antlaşması'nın sınırlayıcı hükümlerini değiştirdiler. Buna göre Osmanlı Devleti, Çanakkale ve İstanbul boğazlarını barış zamanında dost ve müttefik devletlerin harp gemilerine açmak hususunda serbest bırakıldı.

Karadeniz, eskiden olduğu gibi, bütün devletlerin ticaret gemilerine açık hâle getirildi. İlave edilen bir madde ile, Londra Konferansına katılan devletler, 30 Mart 1856 senesinde yapılan Paris Antlaşmasının bu yeni antlaşma ile kaldırılmamış olan hükümlerini ve ilave edilen maddelerini tasdik ve teyid ettiler.

Bu antlaşma neticesinde, Rusya, 1856'daki Paris Antlaşması ile Karadeniz'deki hükümlerlik haklarını sınırlayan hükümlerden kurtuldu. Rusya, bu başarısını, Kırım Harbi'nin bir intikamı gibi değerlendirdi. Çünkü Kırım Harbinin neticesinde kabul etmek zorunda kaldığı şartları, diplomatik ve politik yollarla kaldırmış oldu. Osmanlı Devleti ise, Rusya'nın antlaşmadaki isteklerini, Boğazlar için de yapacağı endişesinden kurtulduğu için memnundu. Çünkü 1856 Paris Antlaşmasına göre Osmanlı Devleti, Boğazları, dost ve müttefik devletlerin harp gemilerine barış zamanında açabilecekti. Bu husus, Rusya'nın müdahalesi dışında kaldı.

Londra Konferansı ve Antlaşması (1912-1913): Balkanlarda ortaya çıkan bunalımı halletmek ve mevcut barışı korumak için, 17 Aralık 1912'de Londra'da, devletler arası, büyükelçiler konferansı yapıldı. Bu konferansta iki mesele üzerinde duruldu. Biri Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasındaki sınırı ve barış esaslarını tespit etmek, ikincisi ise Osmanlı Devletinden alınan toprakların Balkan devletleri arasında paylaşılmasından doğan ve bu sebeple büyük devletleri karşı karşıya getiren anlaşmazlığı halletmekti.

Konferansta yapılan görüşmeler sırasında Yunanistan, Ege adalarından; Karadağ İşkodra'dan; Bulgaristan da Edirne'den çekilmek istemiyordu. Osmanlı Devleti ise, Edirne'yi bırakmamakta kararlı idi. Rusya ile Avusturya arasındaki gerginlik de giderilemiyordu. Ayrıca Rusya, Kafkasya'ya asker yığmaya ve Anadolu'yu tehdit etmeye başladı. Almanya, buna mâni oldu. Bu hâdiseler sebebiyle konferans uzun sürdü ve neticesiz kaldı. Bunun üzerine Balkan Savaşı'nın yeniden başlamaması için, büyük devletler, 17 Ocak 1913'te Osmanlı Devletine ortak bir nota verdi. Bu notada, Edirne'nin Balkan devletlerine terkini ve Ege adaları hakkında verilecek kararın kendilerine bırakılmasını istediler. Aksi takdirde çıkacak savaşta, Osmanlı Devletinin güç duruma düşeceğini bildirdiler. Büyük devletler, böylece, Balkan Savaşı başlamadan hemen önce, bu savaş sonrasında Edirne ve Ege adaları bölgesinde durumun değişmeyeceği garantisini bir tarafa bırakarak, Balkan devletlerini desteklediklerini ve sınır değişikliğini kabul ettiklerini açıklamış oldular.

Bu sırada Osmanlı Devletinde yeni hâdiseler vuku buldu. Yenilgi ve gelişen siyasî hâdiseler, Kâmil Paşa hükümetini yıpratmıştı. Bu durumdan istifade eden İttihat ve Terakki Fırkası, 23 Ocak 1913'te Bâbîâlî'ye baskın yaparak iktidarı ele geçirdi.

Mahmud Şevket Paşa'nın başkanlığı altında yeni bir hükümet kuruldu. Hükümet, büyük devletlerin verdiği notayı reddetti. Bunun üzerine 3 Şubat 1913'te, Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasında savaş başladı. Fakat İttihat ve Teraki hükümeti,

bu savaşta başarı sağlayamadığı gibi, düşmana karşı kendi savunmasını yapan İşkodra, Karadağlıların eline geçti. Yanya, Yunanistan; Edirne de Bulgaristan tarafından işgal edildi.

Osmanlı Devleti, bu durum karşısında, büyük devletlerle yeniden barış görüşmelerine başlanmasını istedi. Bu istek üzerine, 30 Mayıs 1913'de Londra Barış Antlaşması imzalandı.

Bu antlaşma neticesinde Osmanlı Devleti, Midye-Enez hattının batısında kalan bütün topraklarını Balkan devletlerine bırakmak durumunda kaldı. Bu topraklar, Balkan devletleri arasında paylaşıldı. Ege adaları hakkındaki karar, büyük devletlere bırakıldı. Bulgaristan ise, Ege adalarına açılmakla büyük devlet hâline geliyordu. Yunanistan da, Selânik şehrini alarak sınırlarını genişletti. Ege Denizine yerleşmek için, önemli derecede imkânlar kazandı. Diğer taraftan Sırbistan da genişlemeye başladı.

30 Mayıs 1913'te yapılan Londra Antlaşmasının bütün bu neticeleri, Balkan devletlerini memnun etmedi. Bölgede yeni hâdiselere sebep oldu. (Bkz. Balkan Savaşları)

Lozan Antlaşması

Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin, milletlerarası planda resmen tanındığı antlaşma. 24 Temmuz 1923 tarihinde İsviçre'nin Lausanne (Lozan) şehrinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi temsilcileriyle İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Portekiz, Belçika, Rusya, Yugoslavya temsilcileri tarafından, Lozan Üniversitesi salonunda imzalandı.

Osmanlı Devleti'ni yıkıp, topraklarının paylaşılması için çıkartılan Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) sonunda başlatılan Türk İstiklâl Harbinden sonra, işgalci devletler ile 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Mütarekesi (ateşkesi) imzalanmıştı. İşgalci devletler ile kesin bir antlaşma yapılması için, Türkiye, 4 Ekim 1922 tarihindeki notasıyla, görüşmelerin İzmir'de başlatılmasını istedi. İşgalci devletler, İzmir'de Yunan mezalim ve tahribatını görmezlikten gelmek için, İsviçre'nin Lausanne şehrini tercih etti. Konferansın 13 Kasım 1922'de başlayacağını ilan edip, Türkiye'de iki hükümet olduğu telakkisiyle, görüşmelere katılması için Ankara'daki Türkiye Büyük Millet Meclisi ve İstanbul'daki Osmanlı Sultanı Altıncı Mehmed Hana (Sultan Vahideddin Han) müracaat ettiler. TBMM, bu duruma son vermek için, 1 Kasım 1922 günü çıkarılan iki maddelik bir kanunla, Saltanat ve Osmanlı Hükümetinin, 16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilâf devletlerince resmen işgalinden itibaren kaldırıldığını kabul ve ilan etti. 600 yıldan fazla hükümler olan Osmanlı Hânedânına son verilerek, Lozan Konferansına TBMM hükümeti, tek başına katıldı.

13 Kasım 1922'de başlayacağı ilan edilen konferans, 20 Kasım'da başlatıldı. Lozan Konferansında TBMM'ni, Hâriciye Vekili (Dışişleri Bakanı) ve Edirne Mebusu İsmet Paşa (İnönü) başmuraahaslığında, Sıhhiye Vekili (Sağlık Bakanı) ve Sinop Mebusu Dr. Rıza Nur, Trabzon Mebusu Hasan Bey (Saka) muraahaslar, yirmi dört müşavir, sekiz kâtip, bir mütercim, gazeteciler ve askerlerden meydana gelen heyetle temsil etti. İngiltere heyetini İstanbul fevkalâde komiseri Sir Horas Rumbolt ve Musul Petrol İşletmesi Şirketinin idare heyeti başkanı Lord Curzon; Fransa adına Şark Fevkalade Komiseri General Pelle; İtalya'yı İstanbul Fevkalade Komiseri Marki Camille Geroni ve Sezar Montanya; Japonya'yı Roma Büyükelçisi Baron Hayaşı, Baron Uçiyai; Yunanistan'ı Elefteryos K. Venizelos ve Demeter Kaklamanos; Romanya'yı

Konstantin Dimondy, Konstantin Koneska; Sırp-Hırvat-Sloven Krallığını Dr. Milotin Yuvanoviç; Bulgaristan'ı Bogdan Morfot, Dimitri Stanciof, M.Stambulhu, M.Kinstantoderof; Rusya adına M.Çiçerin, M.Rekefski ve M. Medivani; Portekiz'i M. M. Pereyre; Belçika'yı M. Beletzer ve Amerikan müşahitlerinden M. Cayınd, M. Gru ve Amiral Bristol temsil edip, katıldılar. Konferansa, ev sahibi olarak, İsviçre Cumhurbaşkanı Hab, başkanlık yaptı. 21 Kasım 1922'de, konferansta görüşülecek meseleler için komisyonlar kuruldu. Askerî ve Arazi Komisyonu Başkanlığına Lord Curzon; Azınlıklar ve Yabancılar Komisyonu Başkanlığına Marki Garroni; Malî ve İktisadî Komisyon Başkanlığına Fransa temsilcisi M. Barriere seçildiler.

TBMM'nin Lozan Konferansındaki programı, 28 Ocak 1920 günü, son Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin kabul ettiği Misak-ı Millî (Millî And) hükümleriydi. Bu hükümler şunları ihtiva ediyordu: 1) Musul, Kerkük ve Süleymaniye ile, 2) Batı Trakya'nın Anavatan'a katılması; 3) Kapitülasyonların kaldırılması; 4) Azınlıklara üstün haklar verilmemesi; 5) Boğazlar ile İstanbul'un emniyetinin sağlanıp, bütünüyle hakimiyetimizde kalması.

Görüşmeler, ilk hafta dostça geçti. İkinci hafta, devlet borçları, kapitülasyon, Musul vilayeti ve İstanbul'un boşaltılması meselelerinde, anlaşmazlık çıktı. TBMM heyetine, İngiltere Murahhası Lord Curzon ve Yunanistan Murahhası Elefteriyos Venizelos, çok zorluk çıkardılar. 4 Şubat 1923 tarihinde görüşmeler kesilerek, heyetler geri döndüler. 20 Kasım 1922 - 4 Şubat 1923 tarihleri arasında devam eden Birinci Lozan Konferansında, 30 Ocak 1923'te Türkiye ile Yunanistan arasında "Esirlerin Değiştirilmesi" hakkında mukavele imzalandı.

Birinci Lozan Konferansında; 1) Edirne'nin İstasyon Mahallesi Karaağaç, Yunanlılara bırakıldı. 2) Karadeniz'den Akdeniz'e kadar Türkiye ile Bulgaristan ve Yunan hudutları, askersiz hâle konuldu. 3) Türkiye-Irak hududunun tespiti, Milletler Cemiyeti kararına bırakıldı. 4) Türkiye'ye verilen İmroz (Gökçeada) ve Bozcaada ile, Yunanistan'da kalan Limni, Midilli, Nikarkarya, Sakız, Sisam adalarının askersizleşmesi kararı verildi. 5) Rodos ve Oniki Ada'nın İtalya'ya bırakılması kabul edildi. 6) İstanbul ve Çanakkale boğazlarının iki yakasından on beşer kilometre derinliğindeki bölgelerin askersiz olması; Trakya'daki 8000 kişilik Türk jandarma sayısının 5000'e indirilmesi kararlaştırıldı. 7) İstanbul'da 12.000 asker bulunduracak olan Türkiye'nin; Boğazlar Komisyonuna başkanlık etmesi ve boğazlardan geçişin serbest bırakılması kararlaştırıldı. 8) Kapitülasyonların kaldırılmasına karar verildi. 9) Azınlıklara verilen hakları, Türkiye'nin, Milletler Cemiyeti kefaletinde tanınması kararlaştırıldı. 10) Borçlar meselesinde Türkiye'nin, hissesine düşen onbeş milyon altın lirayı, otuz yedi yıl içinde ödemesine karar verildi. 11) Yunanistan'dan hiçbir harp tazminatı istenmemesi, karara bağlandı.

4 Şubat 1923'te kesilen görüşmeler, İngiltere ve Fransa'daki asker ailelerinin tesiriyle meydana gelen umumî efkârın (kamuoyunun) arzusu üzerine, TBMM murahhasları Lozan'a davet edilerek, yeniden başlatıldı. 23 Nisan 1923'te başlayan ve 23 Temmuz'a kadar üç ay süren İkinci Lozan Konferansında; TBMM murahhasları aynı kalmasına rağmen müşavir heyetinde değişmeler oldu. İngiltere ve İtalya başmuraahhasları değişip, ABD de, bir muraahhas gönderdi.

İkinci Lozan Konferansı; 1) Arazî ve siyasî, 2) Malî ve yabancıların oturma hakları, 3) İktisadî işlere ait olmak üzere, üç komisyon biçiminde çalışarak, maddelerin görüşülmesini sıraya koydu. Uzun müzakereler ve arada yine görüşmelerin kesilmesine yol açan, çetin münakaşalar oldu. İngiltere'nin ısrarıyla, yine bir "Ermenistan kurulması" hususu öne sürülerek; Doğu Anadolu'da veya Suriye hududunda (Adana ile Maraş ve Gaziantep'te) dünyanın çeşitli yerlerine dağılıp yurtsuz kalan Ermeniler için "Yurt" verilmesinde, Fransızlar da talepte bulundu. Türk

karasularına yakın ufak ve kayalık Meis Adasının Türkiye'ye ait olduğu ısrar edilmişse de, İtalyanlar, burayı işgallerinde tutmakta diretmişlerdir. Bir de Tuna Irmağı yatağındaki, 5000 Türk-İslâm nüfuslu Adakale, Romanya'nın ısrarı üzerine onlara bırakıldı. TBMM'nin, ısrar edip, murahhaslara talimat verdiği Yunanistan'dan tamirat adı ile harp tazminatı alınması isteği de, şiddetle reddedilerek, "Yoksul Yunanlılar"ın bunu veremeyeceğine karar alınmış, ancak Karaağaç İstasyonu Türkiye'ye geri verilmiştir.

Lozan Antlaşması, Lozan Üniversitesi salonunda, 24 Temmuz 1923'te imzalandı. Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Portekiz, Belçika devletleri ve Boğazlara ait mukavelenâme bölümünü Sovyet Rusya murahhası, İstanbul'da imza etmiş, bütün müzakerelere katıldığı hâlde Yugoslavya heyeti, borçlar meselesinde, ülkelerine düşen hisseye itiraz ettiğinden anlaşmayı imzalamamıştır. Lozan Antlaşmasının TBMM'de görüşülüp, kabul edilmesi için partisiz Birinci dönem Mebuslar Meclisi yerine, ikinci dönemde Halk Fırkasının adayları seçilerek, 11 Ağustos'ta tek parti mensubu mebuslar Ankara'da toplanarak, 21 Ağustos'ta antlaşmanın kabulü için çıkarılacak kanun taslağının görüşmeleri başladı. Lozan Antlaşmasının tasdiki için çıkarılacak kanun görüşülürken, mevcut 227 mebusun 213'ü kabul ve 14 mebus red oyu vermiştir. İtirazlarına sebep de, Mersin mebusu, Türklerin Yüreğir boyu hânedânına mensup Niyazi Ramazanoğlu'nun, İskenderun ile Antakya'yı, Halep ile Rakka'nın dışarıda bırakılarak, yüz binlerce Türkmen'in Fransa boyunduruğunda bulundurulmasını tenkit etmesi idi. Bursa mebuslarından Necati Bey de, Boğazlar ve Batı Trakya meselelerinden şikâyetle itirazlarda bulundu. Eski Maarif vekillerinden Vasif Çınar, Tekirdağ mebusu Faik Öztrak, Şükrü Kaya, Yahya Kemal, Hamdullah Suphi Beyler ve red oyu veren on dört milletvekili; İstanbul'da Rum Patrikhanesi'nin imtiyazlı durumunu, gayrimüslimlere vatandaşlığın da üstünde olan dokunulmaz haklar tanınmasını, Yunanistan'dan hiç tazminat alınmayıp, Türkiye'ye ait Edirne-Karaağaç İstasyon Mahallesiyle yetinilmesini tenkit ediyorlardı. Malatya mebusu İsmet Paşa, 23 Ağustos 1923 günü sabah ve öğleden sonraki iki oturumda, Lozan Antlaşması görüşmelerinde karşılaşılan büyük güçlükleri ve getirdiği iyilikleri anlatan izahlarda bulundu. 23 Ağustos gecesi, geç vakitte yapılan oylamada Lozan Antlaşması, TBMM tarafından ekseriyetle kabul edildi. TBMM, söz konusu antlaşmayı, çıkarılan, 340, 341, 342, 343 numaralı kanunlarla tasdik etti. Bu antlaşma, 19 Ağustos 1924 tarihinde yürürlüğe girdi.

Yeni Türk Devleti temsilcileri, Lozan'a giderken son Osmanlı Mebuslar Meclisinin aldığı Misak-ı Millî kararlarını kabul ettirmek ve gerçekleştirmekle vazifeliydiler. Ancak, bunlardan hemen hemen hiç biri Türkiye lehine halledilmediği gibi, verilen tavizlerden de gereği gibi faydalanılamadı. Bunlardan önemli olanları:

1. Musul meselesi: İngilizler, Musul'un arazisinden ziyade petrollerine tâlip bulunuyorlardı. Ancak, İnönü'nün, öncelikle toprağa hakim olması gerekirken, petrolerde ısrar etmesi, İngiltere'nin reddine ve meselenin hallinin Milletler Cemiyetine bırakılmasına yol açtı. Milletler Cemiyeti ise, Musul'u Irak'a teslim ederken, Türkiye'ye Musul petrollerinden, yirmi beş sene müddetle ve sadece yüzde on gibi cüz'i bir hisse verdi. Ancak Türkiye, ileriki senelerde bu hisseyi de almaya muvaffak olamadı. Irak ise, başlangıçta petrolerin gelirini İngiltere'ye bırakmakla birlikte, kısa bir süre sonra, bu hakların tamamına el koydu.

2. Batı Trakya ve Ekalliyetler (azınlıklar) Meselesi: Sevr Antlaşması ile, Türkiye toprakları işgal altına alındığında, ilk önce istiklal mücadelesini başlatan ve bir hükümet kurmağa muvaffak olan, Batı Trakya Türklüğü idi. Ancak onların Yunan hakimiyetinden kurtulmak için giriştikleri kanlı mücadele dikkate alınmadan, Batı

Trakya, Lozan'da feda edildi. Bu arada İstanbul'da yaşayan Rumlarla Batı Trakya'da yaşayan Türkler dışında, Türkiye'deki bütün Rumlarla Yunanistan'daki bütün Türkler değiştirilecekti. (Bkz. Ahali Mübadelesi) "Ekalliyetlerin himâyesi" bölümünde yer alan bu haklardan, Yunanistan azami ölçüde istifade ederken, Türklerin hiç işine yaramadı. Batı Trakya Türklüğü, unutulmaya ve Yunanlıların insafına terk edildi. Neticede, aradan geçen 70 yıl içerisinde, Batı Trakya'da Türkler, çoğunluktan azınlık durumuna düşürüldüler.

3. Batum Meselesi: Misak-ı Millîye göre, Batum'un geleceği, halkın oyuna müracaatla belirlenecekti. Batum, Birinci Dünya Harbi sonunda imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması'yla da Anavatan'a kavuşmuştu. Ancak, Moskova Antlaşmasıyla cüz'i bir yardım karşılığı Ruslara bırakılan Batum için, Lozan'da en küçük bir girişimde dahi bulunulmadı.

4. Kıbrıs ve 12 Adalar meselesi: Ayastefanos Antlaşması'nın ağır hükümlerini atlatabilmek maksadıyla, İkinci Abdülhamid Han, vaktiyle, geçici olarak Kıbrıs'ın idaresini İngilizlere bırakmıştı. Birinci Dünya Savaşının başlarında İngiltere, Kıbrıs'ı tek taraflı olarak ilhak ettiğini bildirdi. Türkiye'nin tanımadığı bu ilhak kararı, Lozan Konferansına kadar problem olarak kaldı. Lozan Muahedesinin 20 ve 21. maddeleriyle, Türk murahhasları, bu ilhakı kabul ve tasdik ettiler.

Yine Ege Denizindeki, Türkiye'ye yakın 12 adanın İtalyanlara terki de, aynı şekilde meydana geldi. Daha sonra İkinci Dünya Harbinde Almanların işgaline uğrayan bu adalar, Türkiye'ye teklif edilecek, fakat, o zaman Türkiye'nin başında bulunan İnönü tarafından reddedildikten sonra, Yunanlıların hakimiyetine verilecektir.

Neticede, Lozan'ın bir zafer olmadığı ve hezimet olduğu, her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır.

Mondros Mütarekesi

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'yle İtilaf Devletleri arasında imzalanan mütareke (30 Ekim 1918).

Eylül 1918'e gelindiğinde, savaşın Türkiye ve müttefikleri için kaybedildiği kesin olarak anlaşılmıştı. Nitekim Bulgaristan, 29 Eylülde ve Almanya da 4 Ekim'de ABD'ye başvurarak barış istediler. Bu durumda Osmanlı Devletinin de yapacağı başka bir şey kalmamıştı. Güneyde İngiliz kuvvetleri, Anadolu sınırına dayanmış, batıda Bulgaristan'ın çekilmesiyle Makedonya cephesi çökmüş ve İstanbul, doğrudan İtilaf Devletlerinin tehdidi altına girmişti. Bu şartlar altında Türkiye de, 5 Ekimde, mütareke için ABD Başkanı Wilson'a başvurdu. Türkleri, tarihlerinin en büyük felâketine götüren Talat Paşa başkanlığındaki İttihat ve Terakki Hükümeti, istifâ etti (8 Ekim). 14 Ekimde İzzet Paşa başkanlığında yeni bir hükümetin kurulmasından sonra, Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletlerini temsil eden İngiliz Amiral Calthorpe arasındaki barış görüşmeleri, Limni Adasının Mondros Limanında başladı (27 Ekim 1918). Görüşmelerde Türkiye'yi, Bahriye Nâzırı Rauf (Orbay) Bey başkanlığında Hâriciye Nezâreti Müsteşarı Reşat Hikmet ve Miralay Sadullah Bey temsil etti.

Görüşmelerin başlamasıyla birlikte Calthorpe, önceden hazırlamış oldukları bir metni, Osmanlı delegelerine okudu. Calthorpe, Osmanlı Hükümetinin bu metni imzalamaktan başka çaresinin bulunmadığını, aksi takdirde İtilaf Devletlerinin askerî harekâtı sürdürerek, daha ağır barış şartları ileri sürebileceğini söyledi. Türk delegelerinin çabalarına rağmen, mütareke şartları, İngilizlerin istediği şekilde gerçekleşti ve 30 Ekim 1918'de imzalandı. Yirmi beş maddelik bu mütareke ile Türkiye, her bakımdan etkisiz bir hâle getirildi. Mütarekenin en ağır şartları şunlardı:

1. Karadeniz'e geçişi sağlamak için Boğazlar açılacak ve geçiş güvenliğini sağlamak üzere Çanakkale ve İstanbul boğazlarındaki istihkâmlar, müttefiklerce işgal edilecektir.
2. Osmanlı sınırındaki bütün mayın tarlaları taranacak ve bunların kaldırılmasına yardım edilecektir.
3. Askerî kuvvetin, sınırların korunması ve asayişin sağlanması için gerekenden fazlası terhis edilecek ve bunların teçhizatı, İtilâf Devletlerine teslim edilecektir.
4. Güvenlik görevlisi küçük gemiler dışında, bütün Osmanlı donanması teslim edilecek ve donanma Osmanlı limanlarından dışarıya çıkmayacaktır.
7. İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehlikeye düşürecek olayların patlak vermesi durumunda, başka stratejik nokta ve bölgeleri işgal etme hakkına sahip olacaktır.
10. Hükümet haberleşmeleri dışındaki bütün telsiz, telgraf ve kablo istasyonları da İtilaf Devletlerince denetlenecektir.
16. Suriye, Irak, Hicaz, Yemen, Trablus ve Bingazi'deki Osmanlı orduları, en yakın İtilaf kuvvetlerine teslim edilecektir.
24. Vilayât-ı Sitte'de (altı vilayet: Erzurum, Van, Elazığ, Diyarbakir, Sivas, Bitlis) karışıklık çıkarsa, Müttefikler bu illerin herhangi bir bölümünü işgal edebileceklerdir. Mondros Mütarekesinin uygulanışı, şartlarından daha sert bir biçimde cereyan etti. İtilaf Devletleri, mütarekenin 7. maddesine dayanarak, keyfi hareketlerle Osmanlı Devletini parçaladılar. Antlaşma şartlarını, çoğu zaman kendi istekleri doğrultusunda yorumlayarak hareket ettiler. Bu durumda, Türk milleti, istiklal ve bağımsızlığını korumak üzere harekete geçti.

Paris Antlaşması

Kırım Harbi'nden sonra, 30 Mart 1856 tarihinde, Osmanlı Devleti ile, Avusturya, Fransa, İngiltere, Prusya, Rusya ve Sardunya (İtalya) arasında, Fransa'nın başkenti Paris'te imzalanan sulh antlaşması.

On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında, dünyada iki büyük İslâm devleti vardı. Birisi Osmanlı Devleti, ikincisi Hindistan'daki Gürgâniye (Timuroğulları / Babürlüler) Devletiydi. Her iki devletin sultanları, İslâm dînine bağlıydılar, hattâ İslamiyet'in bekçisiydiler. İslamiyet'i yeryüzünden kaldırmak ve kendi sömürge siyasetini devam ettirmek isteyen İngiltere, güçlü İslâm devletlerinin bulunmasını istemiyordu. Bu sebeple İslamiyet'in bekçileri durumunda olan bu iki devleti yıkmak için planlar hazırladı.

Önce Gürgâniye Devletini parçalamaya karar veren İngiltere, böylece, Hindistan'daki Müslümanları başsız bırakmayı ve Hindistan'ın hazinelerine, ticaretine hakim olmayı planladı. Bunu da zaman içinde başardı.

İngiliz idarecileri, planlarına mâni olacağından korktukları Osmanlı Devletini de devre dışı bırakmaya çalıştılar. Osmanlılarla Rusları savaştırmaya gayret ettiler. Avusturya ve Prusya, Osmanlı-Rus Savaşının önlenmesini istedilerse de, İngilizler çeşitli vaadlerle elde ettikleri Mustafa Reşid Paşa'yı, harbe teşvik ettiler. Yardım edeceklerine, zafer kazanacağına, böylece Osmanlıların bir numaralı adamı olacağına inandırdılar. Mustafa Reşid Paşa, Bâbîâlî'de 163 kişiyi toplayarak Rusya'ya karşı harp açılmasına karar verdirdi. Bu kararı, bir hileyle, genç padişah Sultan Abdülmecid Han'a da tasdik ettirdi. Böylece 1853 senesinde, Rusya'ya karşı harp ilan edildi. İngilizler, Rus Çarı Birinci Nikola'nın, Kudüs'te Katoliklere karşı Ortodoksları ayaklandırdığını ileri sürerek, Rusların, Akdeniz'e inmesini istemeyen Fransa'yı da harbe soktular. İngiltere ve Sardunya (İtalya) da Osmanlı Devletinin yanında harbe

katıldılar.

Kırım Harbi, Rusya'nın mağlûbiyetiyle sona erdi. 1 Şubat 1856'da, Viyana protokolü ve yapılacak sulhun ana hatları kabul edildi. Savaş resmen sona erdi. Protokolde belirtilen esaslar çerçevesinde, 25 Şubat 1856'da, Paris'te, Barış Konferansı açıldı. Bir ay 4 gün süren ve 30 Mart 1856 târihinde imzalanan Paris Antlaşmasına İngiltere, Fransa, Osmanlı Devleti, Rusya, Avusturya, Prusya ve Sardunya devletleri katıldı. Konferansa Fransız delegeşi Walewski başkanlık etti. Osmanlı Devletini Sadrâzam Âlî Paşa ile Mustafa Reşid Paşanın oğlu Paris büyükelçisi Mehmed Cemil Bey temsil ettiler.

Osmanlı Devleti, Kırım Harbinde galip devletler arasında bulunduğu halde, Paris Antlaşmasıyla siyasî yönden kayba uğradı.

34 madde olarak imzalanan Paris Antlaşması, şu hususları ihtiva ediyordu:

Antlaşmanın tasdikinden itibaren müttefik devletleriyle Rusya arasındaki sulh, devamlı kalacak. Taraflar aldıkları yerleri iade edecekler. Osmanlılar ve diğer müttefik devletler, Rusya'ya Sivastopol, Balaklava, Kamış, Gözleve, Kerç, Yenikale, Kılburnu'nu; Rusya ise Anadolu Cephesinde işgal ettiği Kars'ı ve çevresinde işgal ettiği diğer yerleri Osmanlı Devletine iade edecekler. Taraflar, harp suçlarına umumî af ilan edecekler, esirler karşılıklı değiştirilecek. Osmanlı Devleti, Avrupa hukukundan faydalanacak, Osmanlı Devletinin istiklâli ve toprak bütünlüğü korunacak. Bâbiâlf'nin, 18 Şubat 1856 tarihinde, batılı devletlerin teşvik ve baskılarıyla ilan ettiği, Osmanlı Devleti tebaası olan gayrimüslim vatandaşlara yeni haklar ve imtiyazlar sağlayan Islahat Fermanı, antlaşmaya taraf olan devletlerce tescil edilecek. Bu devletler, padişah ve tebaası arasına girmeyecekler, Osmanlı Devletinin iç işlerine karışmayacaklar. Boğazlarla ilgili 1841 Londra Antlaşması aynen yürütülecek, Karadeniz tarafsız duruma getirilecek, bütün devletlerin ticaret gemilerine açık, fakat savaş gemilerine devamlı kapalı olacak. Osmanlı Devleti ve Rusya, Karadeniz'de donanma bulunduramayacağı gibi, tersaneleri yıkıp, yenilerini yapamayacaklar. Tuna Nehrinde ulaşım serbest olacak. Rusya tarafından terk edilecek olan Tuna Nehri deltasının bir bölümü, Boğdan'a verilecek. Tuna'daki gemi işletmeciliği, Avrupa devletlerinin muhafazasında olacak. Kırım, Rusya'da kalmak şartıyla Besarabya'nın bir kısmı, Osmanlı himayesindeki Boğdan beyliğine verilecek, Rusya, Tuna Nehri ağzından uzaklaştırılacak; Eflâk ve Boğdan beylikleri, Osmanlı himayesinde olmakla birlikte sahip oldukları imtiyaz ve haklar genişletilecek, kanunlarını kendileri yapacaklar, millî bir ordu bulundurabilecekler. Bu verilen imtiyaz ve haklar, antlaşmada imzası bulunan devletlerin ortak garantisi altında olacak, hiçbir devlet bu beyliklerin iç işlerine karışmayacaktı.

Sırbistan Prensiği, Osmanlı hakimiyetinde kalmak şartıyla tarafların kefaletinde imtiyazlı olacak. Devletlerin onayı alınmadan Osmanlı Devleti, Sırbistan'a hiçbir şekilde asker sokamayacak, ancak, eskiden olduğu gibi birkaç Sırbistan kalesinde Osmanlı askeri bulunabilecek.

Bu antlaşmaya bağlı olarak, antlaşmaya katılan devletler arasında, 1841'de imzâlanan Londra Antlaşmasını yenileyen Paris Boğazlar Sözleşmesi, Osmanlı Devletiyle Rusya arasında Karadeniz'le ilgili Paris Antlaşması imzâlandı. Daha sonra da yine Paris Antlaşmasına bağlı olarak, Osmanlı Devletiyle Rusya arasında 5 Aralık 1857'de Rusya ile sınır antlaşması imzâlandı.

Paris Barış Antlaşmasıyla, Kırım Harbine son verilmek suretiyle, Osmanlı Devletinin daha fazla yıpranması önleniyse de, Osmanlı hakimiyeti altındaki Eflâk ve Boğdan ile Sırbistan'a muhtariyet verilmek suretiyle, Osmanlı Devletinin hükümlerlik hakları zedelendi ve devletin bölgedeki nüfuzu azaldı. Osmanlı Devleti, doğrudan toprak kaybına uğramadı, fakat siyasî ve ekonomik zarara yol açan dış borçlanma

sebebiyle, Avrupa'ya bağımlılığın kapısı açıldı. Antlaşmada, Avrupa devletlerinin, Osmanlı Devletinin iç işlerine karışmamaları belirtilmiş olmasına rağmen, daha sonraki zamanlarda bu antlaşmaya dayanarak devletin iç işlerine karıştılar. Karadeniz'in tarafsızlığının sağlanmasıyla ve Eflak-Boğdan ve Sırbistan topraklarındaki idarelerin, konferansa katılan devletlerin ortak garantisi altına alınmasıyla, bu bölgedeki Rus nüfuzu da ortadan kaldırıldı. Rusya'nın güneyinde bir tampon bölge meydana getirildi. Bu suretle, Rusya'nın güneye inme ve Akdeniz'e açılma politikası önledi. Bu ise, Rusya'nın Asya'da genişleme politikasına önem vermesine sebep oldu. Osmanlı Devleti, kongreye, galip devletler arasında katıldığı halde, Karadeniz'le ilgili hususlarda, mağlup devlet olan Rusya ile aynı statüye tâbi tutuldu.

Osmanlı Devletinin, devletler hukukundan faydalanması ve bununla Avrupa devletler ailesinden sayılması kabul edildi. Ancak, bu husus, görünüşten ileri geçemedi. Çünkü Osmanlı Devletinin Avrupa devleti sayılması ve devletler hukukundan faydalanabilmesinin pratikte bir önemi yoktu. Avrupa devletleri, kendi aralarında bile bu prensiplere pek saygı göstermiyorlardı. Bu sebeple, bundan sağlanacak garantilerin kâğıt üzerinde kalması kesindi.

Gayrimüslimler lehine yeni hak ve imtiyazlar sağlayan ve Âlî Paşa tarafından ilan edilen Islahat Fermanının, Paris Barış Antlaşmasında yer alması, Osmanlı Devleti aleyhine yeni bazı hususları ortaya çıkarttı. Avrupa devletleri, her ne kadar bu maddeyle Osmanlı Devletinin iç işlerine karışmamayı garanti ettilerse de, aslında bu fermanın uygulanmasından doğacak meselelerle Osmanlı Devletinin iç işlerine aynı zamanda ve ortaklaşa müdahale edebilecekleri yeni bir kapıyı açmış oldular.

Gayrimüslimlere ve Avrupa devletlerine verilen ticari imtiyazlar hüviyetindeki kapitülasyonların kaldırılmayıp, sürdürülmesi de bu müdahaleyi kolaylaştırdı. Bu sebeplerle Paris Antlaşması, uygulama imkânlarından mahrum şartları ile, Osmanlı Devletinin geleceği için bir garanti olmaktan uzaktı. Bu ise, barışın uzun ömürlü olmamasına sebep olacaktı.

Paris Antlaşması, Kırım Savaşına katılan diğer devletlere doğrudan çıkar sağlayan bir durum meydana getirmedi. Ancak, dolaylı olarak her devlet, kendisine göre bazı çıkarlar elde etti.

İngiltere, Rusya'nın Karadeniz'deki donanma ve tersanelerinin yok edilmesi ve bu denizde donanma bulundurmasını önlemekle, sömürgeleri ve yakın doğu ticareti için büyük bir tehlikeyi, bir müddet için de olsa kaldırmış oldu.

Fransa, Rusya'nın özellikle mukaddes yerler meselesini bahane ederek, Boğazlar ve Akdeniz'e inerek kendi nüfuz sahasına göz diktiğini gördüğünden savaşa girmişti. Paris Antlaşmasıyla bu tehlike önledi. Ayrıca Kırım Savaşı ve bu müddet içinde yapılan ittifaklar ile önceden kendisine karşı kurulmuş ittifak grubunu parçaladı. Antlaşmanın Paris'te imzalanması ise, Fransa'nın Avrupa siyasetindeki nüfuzunun yükselmesini sağladı.

Sardunya (İtalya) da, Paris Konferansına katılmakla, İtalyan birliğini kurma düşüncesini, devletlerarası bir kuruluşta tanıtma ve savunma imkânına kavuştu. Böylece İtalyan birliği meselesini, Avrupa politikasının konuları arasına sokturma fırsatını elde etti.

Netice olarak, Kırım Savaşı sonunda imzalanan Paris Antlaşmasıyla, Avrupa'da yeni bir siyasî denge kurulmuş oldu. Bütün bunlara rağmen, Paris Antlaşmasının getirdiği barış, çeşitli sebeplerle uzun ömürlü olmadı. Nitekim antlaşmanın hemen arkasından, Osmanlı Devleti ve diğer Avrupa devletleri, yeni iç ve dış meselelerle karşı karşıya geldiler.

Pasarofça Antlaşması

1714-1717 Osmanlı-Avusturya-Venedik Harbine son veren antlaşma. Osmanlı sultanlarından Üçüncü Ahmed Han (1703-1730) zamanında, Mora-Tuna kavşağında Yugoslavya'nın Pasarofça kasabasında yapıldı. Osmanlı Devletini Şikk-ı sâni Defterdarı (Mâliye Müsteşarı) Silâhtar İbrâhim Efendi başkanlığındaki heyet temsil etti. Pasarofça'da Kont Virmond başkanlığında Avusturya ve Carte Ruzigi başkanlığındaki Venedik heyetlerinden başka, Felemenk (Hollanda) ile İngiltere temsilcileri de vardı. İki ay kadar süren konferanstan sonra; Avusturya ile yirmi madde ve bir ilâve, Venediklilerle de 26 madde üzerinden, 21 Temmuz 1718 tarihinde antlaşma imzalandı. Antlaşmaya göre, Avusturya ile Niş, Banat Dağları ve Transilvanya Alpleri hudut kesildi. Mülteci Rakoçi, Ferenç ailesiyle beraber Osmanlı-Avusturya hududunda oturmak ve emniyeti sağlanmak şartıyla iade edilecekti. Venedikliler, Mora Yarımadasını, Korintos ile çevresini, Egin Körfezindeki adaları, İyonya Adalarını, Aya Mavri Adasını ve Girit'te üç iskeleyi Osmanlı Devletine verecekti.

Pasarofça Antlaşmasıyla, Osmanlı Devleti; Avusturya'ya toprak vermesine rağmen, Venedik'ten aldı. Avusturya'ya verdiği toprakları, daha sonraki antlaşmalarla geri aldı. Pasarofça Antlaşması sonrasında Osmanlı Devleti, Avrupa cephesinde uzun bir sulh devresine girdi.

Pрут Antlaşması

1711 Prut Harbi sonrasında imzalanan Osmanlı-Rus Antlaşması. Osmanlı sultanlarından Üçüncü Ahmed Han (1703-1730) zamanında, 22 Temmuz 1711 tarihinde Rusya ile imzalandı.

Lehistan meselesi dolayısıyla Rus Çarı Petro ile İsveç Kralı Demirbaş Şarl'ın arası açılmış; Osmanlılar, Demirbaş Şarl'ın Lehistan kralı ilan ettiği Stanislav Lehcinski'yi tanımışlardı. Çar Petro ile Kral Şarl arasında Ukrayna'da yapılan savaşı, İsveçliler kaybettiler (1709). Demirbaş Şarl, Ukrayna Hatmanı Mazepa ile birlikte, Osmanlı topraklarına sığındı. Çar'ın iade isteği, Bâbiâlf tarafından reddedildi. Deli Petro'nun savaşıyla tehdit etmesi üzerine, Rusya'ya savaş ilan edildi (20 Kasım 1711). Hıristiyan tebaayı ayaklandırarak başarı sağlayacağını zanneden Çar, Boğdan'a girip, Prut boyunca Tuna kıyılarına inmekte iken, ummadığı bir zamanda Türk ordusu tarafından kuşatıldı. Türk askeri, kesin bir üstünlüğe sahipti. Ruslar, sulh teklifinde bulundular. Azak'ın ve Lehistan'ın Rus nüfuzundan kurtulması kabul edilince, Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa, kâhyası Antalya'lı Ömer Ağa ve mektupçusu Ömer Efendinin tesirleri altında kalarak, sulh teklifini kabul edip, Çar'ı serbest bıraktı. Kırım hanı Devlet Giray Han ile Demirbaş Şarl muhalefet ettiler. Prut Irmağı kıyısında, Serdâr-ı ekrem (Başkumandan) Baltacı Mehmed Paşanın çadırında, Osmanlı devlet adamları ile Rus Başbakanı Baron Şafirov arasında kararlaştırılan Prut Antlaşması ile:

1. Azak Kalesi ve bütün çevresini Ruslar geri vereceklerdi.
2. Aşağı Özi boyundaki Rus kaleleri yıkılacaktı.
3. Lehistan'a girmiş bulunan Rus kuvvetleri geri çekilecekti.
4. Barabaş, Potkalı ve Kırım Hanlığı'na tâbi Kazaklara, Ruslar müdahale etmeyecekti.
5. Osmanlı Sultanına sığınan mülteci İsveç kralı Demirbaş Şarl, maiyetiyle birlikte,

ülkesine serbestçe gidecekti.

6. Osmanlı ülkesine gelip giden Rus tüccarlarından başka, Türkiye’de Rus elçisi bulunmayacaktı.

7. Harp öncesi ve sonrasındaki Müslüman esirler, Osmanlı hükümetine iade edilecekti.

8. İki taraf da harbe teşvikçilik yapmayacaktı.

9. Ruslar, eskiden olduğu gibi, Kırım Hanına yine vergi vereceklerdi.

Antlaşmadaki şartların yerine getirilmesi için, Baron Şafirov, Osmanlılarda kalacaktı.

Baltacı Mehmed Paşanın iyi niyetinin, Ruslar tarafından suiistimal edilerek, antlaşma

şartlarının uygulanmaması ve Devlet Giray Hanla Demirbaş Şarl’ın sadrazam

aleyhinde propagandaları, hoşnutsuzluğu büyüttü. Mehmed Paşa, sadareten

azledildi (20 Kasım 1711). Antlaşmanın uygulanması için, Rusya’ya savaş ilan

edilince, Azak Kalesi teslim edilip, kaleler yıkıldı. Demirbaş Şarl’ın dönmesi yine

gerçekleşmeyince, ikinci defa sefer ilan edildi. 1713 Haziranında yapılan Edirne

Antlaşması ile Demirbaş Şarl memleketine dönebildi.

Bu neticeyle, Prut Muahedesi, Deli Petro’nun Karadeniz ve Balkanlara inme hayallerine darbe vurmuş oldu.

San Remo Konferansı

Birinci Dünya Savaşından sonra, 19-26 Nisan 1920’de, Osmanlı topraklarının paylaşılması ve Türkiye ile yapılacak olan Sevr Antlaşması’nın şartlarını hazırlamak için, İtalya’nın San Remo şehrinde toplanan milletlerarası konferans.

İngiltere başbakanı, Fransa başbakanı, İtalya başbakanı ile Japonya, Yunanistan ve Belçika temsilcilerinin katıldığı konferansta, Birinci Dünya Savaşından mağlup olarak çıkan Osmanlı Devleti topraklarının ve Ortadoğu petrolünün paylaşılması görüşüldü ve Sevr (Sévres) Antlaşmasının son biçimi tespit edildi.

San-Remo Konferansında, Osmanlı Devletinin Asya ve Kuzey Afrika’da bulunan Arap toprakları üzerindeki bütün haklarından vazgeçmesi, bağımsız bir Ermenistan’la Özerk bir Kürdistan’ın kurulması kararlaştırıldı. Ayrıca, Osmanlı Devletinin eski Suriye topraklarında iki “A tipi manda” teşkil edilerek Suriye ve Lübnan’ın Fransa, Filistin’in ise İngiltere’nin idaresine bırakılması, Irak topraklarının da İngiltere’nin mandasına girmesi kararlaştırıldı. Teşkil edilen A tipi manda idaresi, söz konusu ülkelerin bağımsız sayılmasını, kendini idare edebilecek siyasî olgunluğa erişinceye kadar manda otoritesi altında kalmasını öngörüyordu.

Konferansta, ayrıca, İngiltere ile Fransa arasında bir petrol anlaşması imzalandı. Bu anlaşmayla Musul’un, İngiltere’nin Irak manda bölgesine dahil edilmesi, Fransa’ya Irak petrollerinden % 25 hisse verilmesi ve petrol taşıma kolaylıkları tanınması sağlandı.

Almanya ile Fransa arasındaki meselelerin de ele alındığı konferansta, Almanya ordusunun büyütülmemesi gerektiği kararlaştırıldı.

San-Remo Konferansından sonra, 10 Ağustos 1920’de, Osmanlı hükümetine zorla imzalatılan Sevr (Sévres) Antlaşması, Sultan Beşinci Mehmed Vahideddin tarafından tasdik edilmediği gibi, Ankara’daki Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından da kabul edilmedi. Batılı devletler arasında da, Yunanistan’dan başka onaylayan çıkmadı.

Böylece, antlaşma hukukî geçerlilik kazanmadı ve yürürlüğe girmedi.

San-Remo Konferansı, bugün Türkiye’nin karşı karşıya bulunduğu iç ve dış meselelere kaynaklık etmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu konferansta kararlaştırılan, daha sonraki antlaşmalarla kurulması sağlanan bağımsız Ermenistan

Devleti, Türkiye için dış tehdit unsuru teşkil etmektedir.

Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bölünmesine yönelik terör hareketlerinin fikrî tohumları San-Remo Konferansında atılmış, art niyetli Avrupa devletlerinin destek, tahrik ve teşvikleriyle bugün, fert, aile, toplum ve devlet hayatını etkileyici hale gelmiştir.

Harp Akademileri Komutanlığı yayınlarından "Tarihî ve Coğrafî Açından Kafkasya'nın Etnik Yapısı" adlı, Mart 1993 tarihli ve 13 nolu Bilgi Notunda, San Remo Konferansı ile ilgili olarak şu bilgiler verilmektedir: "Âzerbaycan, bugün çok ciddî meselelerle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu meselelerin başında da Karabağ gelmektedir. Sahip olduğu konum itibarıyla, sadece bölgedeki ülkelerin değil, bölge dışı ülkelerin de ihtiraslarının çarpıştığı, Âzerbaycan'ın sürdürdüğü mücadele sadece Ermeniler'e ve Ermenistan'a karşı verilmemektedir. Onların arkasındaki Rusya Federasyonu, İran ve batılı ülkelere karşı verilmektedir. Söz konusu uluslararası politikayı, San Remo Konferansında Lord Curzon'un şu sözleri aydınlatmaktadır: 'Yeni bir Panislamizm ve Panturanizm akımı ortaya çıkabilir. Bu ihtimali düşünen Londra Konferansı, dünya barışının devamı bakımından, Anadolu Türkleri ile daha doğudakiler arasında, Hıristiyan bir toplumdaki oluşmuş bir set çekmenin, şâyân-ı arzu olduğunu düşünmüştür. Bu da yeni Ermeni Devleti olacaktır'. Dolayısıyla bu politikada, Türk dünyasına karşı mücadele eden her devlet, yer almaktan bugüne kadar kaçınmamıştır."

Sevr (Sévres) Antlaşması

Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki antlaşmalardan. Osmanlı Devleti'yle, İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan arasında, 10 Ağustos 1920 tarihinde, Fransa'nın başşehri Paris'in Sévres kasabasında imzalandı. Osmanlı sultanı Vahideddin Han (1918-1922) ile; İngiliz, Fransız ve İtalyan parlamentoları tarafından tasdik edilmediğinden hükümsüz kalmıştır. Yunanistan, tek taraflı kabul edip, yürürlüğe koymak istediği de, ordusu 9 Eylül 1922'de İzmir'den Ege Denizine dökülünce, arzusundan vazgeçmek zorunda kaldı.

Sevr Antlaşması, 10 Nisan 1915 tarihinde, Londra'da, Rusya-İngiltere-Fransa gizli antlaşmasına göre, Türkiye'nin paylaşılması esasına dayanıyordu. Fakat, Sevr'de, Bolşevik İhtilâli, iç harp ve Çarlığı destekleyen Avrupalı kuvvetlerle uğraşan Sovyet Rusya, dışarıda bırakıldı. Sovyet Rusya dışarıda bırakılınca, önceki gizli antlaşmalarda Rusya'nın payına düşen topraklar, yeniden paylaşıldı. Londra Antlaşması'nda Rusya'ya verilen Türk Boğazlarının, Sevr öncesi tertiplerle İngiltere, Fransa ve İtalya kontrolünde tutulması kararlaştırıldı. İtilaf devletlerinin hazırladıkları antlaşma metnini, Paris'te, 11 Mayıs 1920 tarihinde, Osmanlı Devleti temsilcisi eski sadrazam Tefik Paşa okuyunca, "İstiklâlimize aykırıdır!" diyerek imzalamadı. Tefik Paşa, antlaşma metnine itiraz cevabı yazıp, İstanbul'a döndü.

İstanbul'un işgalinden sonra, Osmanlı mebuslarının bir kısmı yakalanıp Malta'ya sürüldü, bir kısmı da Anadolu'da Millî Mücadeleye katıldığından, antlaşma metni, Mebuslar Meclisi'nden geçemiyordu. Sultan Vahideddin Han, antlaşma metnini, Türk İstiklâline aykırı bulduğundan, Mebuslar Meclisinden geçmediğini dünya kamuoyuna ilan edip, bütün baskılara rağmen tasdik etmedi. Yunanistan Meclisi, Sevr Antlaşmasını tasdik edip, yürürlüğe koymaya kalkıştı. Bunun üzerine, beşinci defa sadrazamlığa getirilen Damat Ferid Paşa; âyândan Hâdi Paşa, Filozof Rıza Tefik ve Bern elçisi R. Halis beylerle Paris'e gidip, Sevr Antlaşmasını imzaladı. Ancak bu antlaşma, Osmanlı Sultanı Vahideddin Han ile İngiliz-Fransız-İtalyan

parlamentolarınca tasdik edilmedi.

Dört yüz otuz üç madde ve on iki bölümden meydana gelen ve hiçbir zaman geçerli sayılmayan antlaşmanın hükümleri şunlardı:

1) İstanbul ile Boğazların ve Marmara'nın Anadolu kıyılarının tahkim edilmemesi ve buraların Karma Boğazlar Komisyonunca kontrolü; 2) Suriye ve Lübnan'ın Fransızlara; Arabistan, Yemen, Irak, Filistin'in İngiltere'ye; yine Mısır, Sudan ve Kıbrıs'ın İngiliz idâresine; Fas ve Tunus'un Fransa'ya bırakılması; 3) İzmir/Aydın vilâyetiyle Çatalca'dan batıya Doğu Trakya ve İmroz/Gökçeada ile Bozcaada dahil Yunanlılara; 4) Rize, Trabzon, Gümüşhane, Artvin, Kars, Ağrı, Van, Bitlis, Muş, Bingöl, Erzincan ve Erzurum'un Ermeniler'e; 5) Muğla ve Antalya'nın İtalya'ya verilip; Konya, Göller Bölgesi, Afyon ve Bursa'ya kadarki yerlerde de himaye hakkı tanınması; 6) Kapitülasyonların her devlete tanınması; 7) Osmanlı devlet borçlarının ödenmesi.

Uşi (Ouchy) Antlaşması

İtalya ile Osmanlı Devleti arasında, Trablusgarp Savaşı sonunda imzalanan antlaşma (18 Ekim 1912).

Trablusgarp'a İtalyanların saldırması üzerine, Osmanlı Devleti, bu bölgeye asker göndererek, İtalyanlarla savaştı. Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine, Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kaldı. Barış antlaşması, İsviçre'de Lozan şehri yakınındaki Uşi (Ouchy) kasabasında imzalandı. Yapılan antlaşma gereğince, Trablusgarp ve Bingazi'ye tam bir özerklik tanındı. Osmanlı Devleti, buradaki askerini geri çekti. Böylece İtalya, Trablusgarp ve Bingazi'yi topraklarına serbestçe katabilecekti. Buna karşılık İtalya, Rodos ve çevresindeki Oniki Ada'yı geri veriyordu. Ancak, Balkan Savaşı başladığından, savaşın sonuna kadar bu adalar, İtalyanların elinde kaldı. Uşi antlaşmasının başlıca maddeleri şunlardı:

1. Trablusgarp ve Bingazi'ye tam bir muhtariyet (özerklik) tanınmıştır.
2. Trablus ve Bingazi, yeni kanun ve özel düzenle yönetilecektir.
3. Trablus ve Bingazi'de Osmanlı Devletinin çıkarlarını, padişah adına naibü's-sultan olarak tayin edilen kimse koruyacak; dinî ve adlî işler, padişah tarafından seçilecek kadılar eliyle yürütülecektir.
4. Kadı ve Naibü's-Sultan'ın maaşları, Osmanlı maliyesince ödenecektir.

Vasvar Antlaşması

Osmanlı-Avusturya Antlaşmalarından. Sultan Dördüncü Mehmed Han (1648-1687) zamanında, 1663 Avusturya ve 1664 Alman seferleri üzerine, Avusturyalılar sulh istedi. Müzakereler, 29 Temmuz 1664 günü tamamlandı. Antlaşmanın Osmanlıca ve Lâtinçe nüshaları, Osmanlı sultanı ve Alman İmparatoruna gönderildi. İstanbul ve Viyana tarafından tasdik edilinceye kadar, Osmanlı ordusu, harekâtında serbest kalacaktı. Ordunun harekât serbestliği kaydı, antlaşmanın bir an önce tasdikini kolaylaştırdı. Osmanlı temsilcisi vezir-i âzam Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa; Avusturya temsilcisi İstiryalı Simon Reniger von Renigle idi. Vasvar Antlaşması, Osmanlı Karargâhında 10 madde hâlinde, 10 Ağustos 1664 tarihinde tasdik edildi. Antlaşmaya göre:

- 1) Osmanlılar tarafından zapt edilen Uyvar ve Neograd kaleleriyle etrafındaki palangalar Osmanlılarda,

- 2) Sceckelbyd Kalesi Avusturya'da kalacaktı,
  - 3) İki taraf askerleri de Erdel'den çekilecekti,
  - 4) Erdel kralları, Avusturya topraklarına tecavüz etmeyecekti.
  - 5) Yıkılan Zerinvva veya Yeni Kale tekrar yapılmayacaktı,
  - 6) İki taraf da akın ve çeteciliğe son verecekti,
  - 7) Antlaşma yirmi yıllıktı,
  - 8) Dostluk nişânesi olarak, İmparator, Sultana 240.000 filorin kıymetinde hediye takdim edecekti,
  - 9) Sultan da, büyükelçiyle, İmparatora münasip bir hediye gönderecekti,
  - 10) Önceki antlaşmaların bozulmayan esaslarına yeniden riayet edilecekti.
- Vasvar Antlaşmasıyla, Avusturya, Osmanlı üstünlüğünü bir defa daha kabul etmiş oluyordu.

Yaş Antlaşması

1787-1791 harbi sonunda, 10 Ocak 1792 tarihinde imzalanan Osmanlı-Rus Antlaşması. Osmanlı Devleti'nin, Kırım'ı kurtarmak gayesiyle, 19 Ağustos 1787'de, Rusya'ya açtığı savaş, Avusturya'nın da savaşa dahil olmasıyla, aleyhte gelişti. Özi, Kili, İsmail, Anapa ve Soğucak gibi kaleler, Rusların eline geçti. Neticede, İngiltere, Prusya ve İspanya'nın arabuluculuğuyla, 18 Ağustos 1791 tarihinde, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında, sekiz aylık bir süre için Kalas Mütarekesi imzalandı. Arkasından, Kasım 1791'de, Yaş kasabasında barış görüşmelerine başlandı. Yaklaşık iki buçuk ay süren uzun ve çetin müzakerelerden sonra, 10 Ocak 1792 tarihinde, Osmanlı Devletiyle Rusya arasında Yaş Barış Antlaşması imzalandı. Tamamı on üç madde olan bu antlaşmaya göre:

1. 1774 Kaynarca, 1779 Aynalıkavak, 1783 Ticaret ve 1784'te Kırım ile Taman'ın ilhakıyla Koban Nehrinin hudut tayini hakkındaki antlaşmalar yine eskisi gibi kalıyordu.
  2. Turla (Dinyester) Nehri hudut kesilerek, bunun sol tarafındaki arazi, yani Aksu ile Turla arasındaki Özi Kırı, Özi Kalesi, Ruslara terk edildi. Sağ tarafındaki memleketler, yani Bender, Akkerman, Kili, İsmail ve diğer tarafta Rusların işgalindeki kale ve şehirler Osmanlılara iade ediliyordu.
  3. Boğdan Voyvodalığının borçları ve geride kalan vergileri iptal edilecek ve antlaşmadan sonraki iki yıl, her türlü vergiden muaf tutulacaktı. Af ilan edilip, isteyenler yine memleketlerine dönebileceklerdi.
  4. Tiflis Hanlığına, Çıldır valileri veya beyleri tarafından taarruz olunmayacaktı.
  5. Kuzey Afrika'daki Garb Ocakları, Rus ticaret gemilerine taarruzda bulunurlarsa, zarar tazmin edilecekti.
- Böylece, Yaş Antlaşmasının da imzalanmasıyla, 1787 yılında Osmanlı Devletiyle Rusya arasında başlayan, sonra da Avusturya'nın katılmasıyla genişleyen savaş fiilen ve resmen sona ermiş oldu.

Ziştovi Antlaşması

Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında 1788-1791 savaşlarına son veren ve Ziştovi'de imzalanan barış antlaşması.

1787'de başlayan Osmanlı-Rus Harbi devam ederken, 1788'de Avusturya, Rusya'nın yanında Osmanlı Devletine harp ilan etti. Buna karşılık İsveç de, Rusya'ya karşı

Osmanlı Devletinin yanında savaşa girdi. Ayrıca Osmanlı Devleti, iki cephe ile karşı karşıya gelince, savaş hâlinde bulunduğu Prusya ile 1790 yılında antlaşma imzaladı ve Avusturya sınırına yeni kuvvetler gönderdi. 8 Haziran 1790'da, Yergöği'de, Avusturya kuvvetleri, büyük bir bozguna uğratıldı. Bu mağlubiyet üzerine, Avusturya imparatoru İkinci Leopold barış istedi. Prusya'nın da delâletiyle, 18 Eylül 1790'da, Yergöği'de, dokuz aylık bir mütâreke imzâlandı. Bundan sonra, 5 Aralık 1790'da, Zıştovi'de başlayan barış görüşmeleri, uzun çekişmelerden sonra, 4 Ağustos 1791'de neticelendi. Tamamı on dört madde olan bu antlaşmaya göre Avusturya, Orsova dışında, işgal ettiği bütün yerlerden çıkacaktı. Hotin Kalesi, Ruslarla antlaşma yapılana kadar, Avusturyalılarda kalıp sonra Osmanlılara terk edilecekti. İki devlet arasında, daha önce yapılan ticaret antlaşmalarına göre, ticaret serbestisi ve ticarî imtiyazlar devam edecekti. Osmanlılar, antlaşmadan sonra Viyana'ya bir büyükelçi gönderdi.

Zitvatorok Antlaşması

1593-1606 Osmanlı-Avusturya savaşlarına son veren sulh antlaşması (11 Kasım 1606).

1593'te başlayan Osmanlı-Avusturya savaşı, başlangıçta Osmanlılar aleyhine cereyan etti. Orta Macaristan ve Romanya'nın bir bölümü, Avusturyalıların eline geçti. Ancak Eflak, Boğdan ve Erdel'de vaziyetini düzelten ve isyanları bastıran Osmanlılar, kısa sürede duruma hâkim oldular. Vezir-i âzam Mehmed Paşa, 1605'te Estergon'u fethetti. Bu zafer, Avusturya'nın ümitlerini kırdı ve onları barış istemeye mecbur bıraktı

Estergon ile Komaron arasında, Zitva Çayının, Tuna'ya döküldüğü yerde başlayan müzâkereler, üç hafta sürdü. Nihâyet, 11 Kasım 1606'da, 20 sene müddetle 17 maddelik antlaşma imza edildi.

Antlaşmanın önemli maddeleri şunlardı:

Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne vermekte olduğu, yıllık otuz bin duka altını tutarındaki haraç kaldırılacaktı.

Avusturya-Almanya İmparatoru İkinci Rodolphe, bir defaya mahsus olmak üzere, Osmanlı sultanına 200.000 kuruş tazminat verecekti.

Antlaşmanın tasdikinden itibaren her üç yılda bir, ihtiyarî hediyeleşme olacak, fakat bunun kıymet ve miktarı muayyen olmayacaktı.

Osmanlı Sultanı ile Avusturya-Almanya İmparatoru, haberleşme protokol muhaberelelerinde, eşitlik kaidesine riayet edeceklerdi.

Yazışmalarda, Avusturya İmparatoruna (Kral) tabiri yerine "Roma Câsârı" unvanı ile hitap edilecekti. İki taraf, birbirinin arazisine tecavüz etmeyecek, tecavüz meydana gelirse esirler iade edilip, zarar ve ziyanlar da karşılıklı olarak ödenecekti.

Hudut boyu ihtilafında, Osmanlı Devletinden Budin Beylerbeyi, Avusturya'dan da Raab/Yanikkale kumandanı hakem olacaktı.

Yirmi yıl süre ile imzalanan antlaşma, Sultan Birinci Ahmed Han ve İkinci Rodolphe arasında kalmayıp, bunların halefleri de uymak mecburiyetindeydi.

İspanya Kralı da, bu antlaşmaya girme hakkına sahipti.

